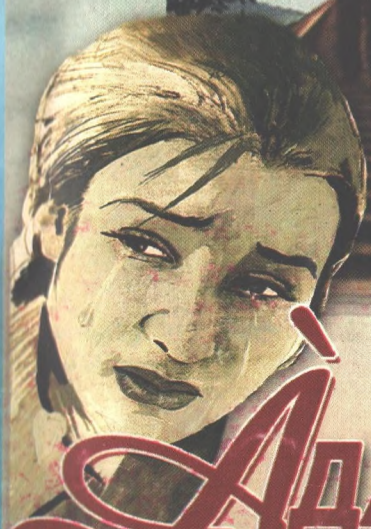

Гулчеҳра Раззоқова

АДАШГАНЛАР

Дунёда пуддан, бойликдан-да кўра азизроқ, қимматлироқ бўлган умуминсоний туйғулар борки, уларни фақат идрок қилмоқ, юракдан ҳис қила билмоқ керак. Булар соф севгига садоқат, Ватанини севиш, ўз элини эъзозлаш, қонун устуворчилигини ҳурматлаш, ўзи ва яқинларининг тақдирига бефарқ бўлмаслик кабилардир. Бироқ, баъзи юртдошларимиз ана шу муқаддас туйғуларни тўла англаб етмай, гоҳида билиб-билмай, ҳаёт йўлларида ҳамон адашмоқдалар. Натижада, ҳаётнинг оччиқ ва чиркин, кўнгилсиз кўланкаларида қолиб, шавқатсиз тақдир гирдобига тушиб қолмоқдалар.

Сизнинг ҳукмингизга ҳавола этилаётган «Адашганлар» қиссаси Республика Бош прокуратураси ҳузуридаги солиқ, жалбатга оид жиноятларга ва жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш Департаменти ходимлари томонидан аниқланиб, фош этилган реал воқеаларга асосланган. Асар қаҳрамонлари дуч келган ҳаёт синовлари, улар тушиб қолган аянчли ҳолатлар ва уларнинг тақдир тўқнашувлари, сиз азиз китобхонларни ҳам бефарқ қолдирмаслигига ишонамиз.

Тақризчилар: Абдунаби Ҳайдаров –
Ўзбекистон Республикасида
хизмат кўрсатган журналист.
Набижон Ҳошимов –
Ўзбекистон ёзувчилар
юшмасининг аъзоси.

ISBN: № 978-99-43-310-01-8

© «Noshirlik yog`dusi» нашриёти, 2009 йил.

© «Дизайн-принт» МЧЖ УИЧК

Куёш уфққа бош қўймоқда. Унчалик баланд бўлмаган тоғ этагида кун бўйи ўтлаб юрган қўй-қўзилар, секин-аста пастга ўрмалаб ўз қўраларига ошиқмоқда. Майин эсаётган шабада қишлоқнинг бир четидаги мўъжазгина ҳовлида савлат тўкиб турган ўрик шохларини ҳам эркалаб, сийпалаб ўтмоқда. Сўрида мириқиб ухлаётган Муродни "Муроджон, болам тура қол", деган онасининг овози уйғотиб юборди. Мурод кўзини очди-ю, аммо тургиси келмади. Ширин хаёллар уни чулғаб олди. Негаки, у анчадан бери бундай мириқиб ухламаган эди. Қаёққа ҳам шошсин энди? Ўқишлар, имтиҳонлар, югур-югурлар, қўйингки катта шаҳарнинг шовқин-суронлари ҳамма-ҳаммаси ортда қолди. Энди у қушдай енгил. Магистрлик дипломи бўлса, қўлида! Хоҳлаган ерига, хоҳлаган вақтда бемалол бораверади. Қандай яхши-я! Айтгандай, Муниса ҳозир нима қилаётган экан-а? У ҳам дипломини олди-ку! Балки уйида дам олиб ётгандир. Ҳа, у яхши қиз. Мурод шундай хаёллар оғушида, чуқур энтикди. Муниса билан талабаликда ўтказган ширин дамларини ўйлай бошлади. Беихтиёр унинг юзларида мамнунлик акс этди. Шу пайт онасининг "Ўғлим, турақол, кеч бўлиб қолди", деган такрор овози унинг хаёлларини бўлиб юборди. Мурод сергак тортди.

- Ойижон, ухлаётганим йўқ! - деди Мурод ёстиқдан бошини биров кўтараркан икки букилиб ҳовли супираётган онасига.

- Болам, ҳозир укаларинг келишади. Ҳали овқатга уннашим керак. - деди Ойниса хола ҳовли четига келиб қўлидаги супургисини қўяркан.

Мурод ўрнидан туриб бир керишди-да, мусаффо тоғ ҳавосидан чуқур нафас олди. Сўнг онасини ҳатти-ҳаракатларини бир зум кузатаркан, унинг юзлари маъюс тортди. Ҳа, ойим ҳам қариб қолди. Уйда бошқа аёл бўлмаганидан кейин рўзғорнинг ҳамма икир-чикири ойимни бўйнида-да. Эрта-ю кеч тиним билмайдилар. Эсимни

танганимдан бери шу. Эрталаб мактабга ишга кетадилар, кечга яқин чарчаб қориб келидилар-у уй-рўзғор ишларини кўрадилар. Ҳиммасига қандай улгурадилар, қайридан Далам вафот этганига ҳам мана ўн йилдан мингдан Шундан бери оиламизнинг бутун юки онамнинг тарвашига тушган. Икки укамни ҳам оқ юзиб, оқ тараб ботта қиламан. Мен бўлсам, ўқиб одам бўлай, деб шаҳарда яқин йил қорам. Барча харажатларимни ойим тўладилар. Чарчаб бун пайтлари ишлай десам, қўймадилар. "Сен яхши ўқитини ёрм. Иш бўлса, қочиб кетмас", дедилар. Мана, ўқитиларим ҳам тугади. Энди онамни кўнглини олиб, оиламизнинг оғирини енгил қилишим, укаларимни ўқитишим керак!

Мурод бир қирорга келгандай, секин ўрнидан турди-да, онаси томон юрди.

- Ҳа, болам. Яхшимисан? Бирор жойинг оғрияптими? - деди ўғлининг ўйчан ҳолатини кўриб Ойниса хола.

- Йўқ. Нималар деяпсиз ойижон. Ҳаммаси жойида.

- Худога шукр,- деди Ойниса хола ўғлини бошдан оёқ кузатишкан. Сўнг нигоҳини қирликдан тушиб келаётган қўй-қўзиларга қаратди.

- Мен овқат қилай. Иш билан бўлиб, сенга яхшироқ қиролмадим ҳам. Нима егинг келаяпти, тортинмай айтавер, болам. Қорнинг ҳам очиб кетгандир.

- Қизиқсиз-а ойижон. Биласиз-ку мен овқат танламайман. Истаганингизни пишираверинг. Менга фарқи йўқ.

Муродни бу феълини онаси яхши биларди. Шундай бўлсада, кўнгил учун сўраганди. Ҳаш-паш дегунча ўчоққа олов қаланиб, қозонга жиз-биз тушди. Тез орада қўй-қўзиларни қўраларига қамаб Муроднинг икки укаси ҳам кириб келишди. Дастурхонга палов тортилди, еб-ичилди. Алламаҳалгача оилавий ширин суҳбат қурилди.

- Ўғлим,- деди Ойниса хола суҳбат ўртасида. - Энди сени бахтингни кўрсам, келин олсам дегандим.

- Нима? Ахир мен сизга айтгандим-ку, ҳали уйланмайман деб, ойижон?!
- Мениям орзу ҳавасларим бор, болам. Мана, ўқишинг ҳам тугади. Насиб бўлса энди...
- Эндими ойижон, қаерда бўлсаям ишлаб пул топишим керак.
- Бу нима деганинг, очиқроқ гапир.
- Ойижон, биласиз бу ерларда мени касбимга тўғри келадиган иш топиб бўлмайди.
- Нега бўлмас экан?
- Ойижон, мен архитекторман, ахир, - деди Мурод энсаси қотиб.
- Болам, туманимизда ҳам қурилишлар кўп. Сен тенги йигитлар одамни ҳавасини келтирадиган янги мактаблар, коллежлар, йўллар қуришяпти. Ишлайман деган одамга шу ерда ҳам ишлар кўп.
- Тўғри, ойижон. Лекин шаҳардаги қурилишларда кўпроқ пул ишлаш мумкинда. Шунинг учун мен...
- Бу гапингни қўй ўғлим. Сен ҳали ёшсан. Кўпам пулни ортидан қувма. Охири яхши бўлмайди.
- Нималар деяпсиз, ойи, - Муроднинг ҳафсаласи пир бўлди. - Каттароқ пул ишлашнинг нимаси ёмон экан? Ахир, ўғирлик ёки фирромлик йўли билан пул топаман деяётганим йўқ-ку! Меҳнат қилиб топмоқчиман!
- Ўғлим, "Узоқни донидан, яқинни сомони афзал", дейишади. Ўқидинг, ўргандинг. Энди билимингни, куч-қувватингни мана шу киндик қонинг тўкилган ерларни обод қилишга сарфла, - деди онаси асабийлашиб.
- Ойижон...
- Гапимни бўлма! Қани айтчи, ҳамма сенга ўхшаб шаҳарга ўқишга бориб, ўша ерда қолиб кетаверса яхшими? Унда бу ерларда ким яшайди, ким бу ерларни обод қилади? Қани гапир?!
- Онасидан бу гапларни кутмаган Мурод нима дейишини билмай эсанкираб қолди.

Сен ҳам куч қувватингни, ақл-идрокингни ишга солиб, мана шу жойларда ҳаммани кўзини қувонтирадиган вазиятлар куриб, қишлоқдошларингни хурсанд қил, болам! Шунда мен кимсани палончи архитекторнинг онасиман, деб сен билан фазрланиб юрардим!

Ойижон! Мен ҳам сизни, укаларимни ташлаб узоқларда юришни истамайман! Ҳозир бўлмаса-да, кейинроқ албатта сенларни Ёнингига қайтиб, шу ерда ишлайман. - деди Мурод онасини кўнглига қарагандай бўлиб.

Нега кейинроқ дейсан, гапир?! -тутоқиб уни қистовга олди Ойниса хола.

Шаҳрда ҳеч бўлмаганда бир-икки йил малака оширсам ёмон бўлмасди. Ахир, мен ҳам институтда олган билимларимни ўша ерда каттароқ қурилишларда синаб кўриб, малакамни оширсам дегандим-да, ойижон, - деди Мурод хотиржамлик билан.

Ойниса хола ўглининг гапларини мушоҳада қиларкан, унга эътироз билдира олмай бир лаҳза жимиб қолди. Унинг афғанистондан маъюсликка йўғрилган норозиликни англаш мумкин эди. Буни Мурод ҳам сизди.

Икки укаси бўлса, аросатда қолгандай бир онасига, бир акасига жавдираб қараб туришарди. Гап нима ҳақда кетаётганини улар яхши билишарди. Ахир, улар ҳам яқин орада бирин-кетин коллежни тугатишиб, худди акасидай шаҳардаги катта ўқишларга кириб ўқишни орзу қилишганди-да. Шу боис ҳам, улар ҳар бир сўзни диққат билан эшитиб ҳайрон ўтиришарди. Очиғи Мурод ҳам онасини бу аҳволга тушишини ва уни бунчалик ранжитиб қўйишини сира кутмаган эди. Шунинг учун ҳам у иложи борича тезроқ орадаги нохуш вазиятни юмшатишни ўйлай бошлади.

- Ойижон, ҳафа бўлманг. Олдин мен шаҳарга борай, вазиятни ўрганай, ундан кейин бир гап бўлар, хўпми? Ахир, мен ҳам ҳаммаси яхши бўлишини истайман-ку!

- Болам, қайси она фарзандига ёмон бўлсин дейди? Шунча йил қийналиб ўқидинг, энди роҳатини ҳам кўргин дейман-да, - бироз босилди Ойниса хола.

- Тўғри айтасиз. Мениям ниятим шу. Оиламизга фойдам тегадиган пайт келди. Укаларим ҳам катта бўлиб қолишди. Бу ёғига энди мен уларни ўқитишим, оёққа қўйишим керак. Шунинг учун маоши баландроқ ишга киришим керак. Бўлмаса...

- Нима, бўлмаса? - онаси ҳайрон бўлиб ўғлини гапини бўлди.

- Биладан, сизни ҳам олдинги топиш-тутишингиз йўқ. Оиламиз қийналиб қолмасин дейман-да, -деди Мурод ўйчанлик билан укаларига қараркан.

- Қўявер, болам. Эл қатори яшаверамиз. Худойим бир қарич ердан айирмасин. Ул-бул эксак, ишласак, бир кунимиз ўтар. Меҳнат қилган одам ҳеч қачон кам бўлмайди, - деди она чуқур ҳорғинлик билан. Улар бир-бирини тушинишди чоғи, орага жимлик чўкди. Мурод ҳам хаёлга ботди. Энди у ўзини эртанги кунини ўйларди. Оилада тўнғич фарзанд бўлганидан кейин барча масъулиятни ўз гарданига олиши унинг учун энг тўғри йўл эди.

- Ўғлим, - деди Ойниса хола Муродга юзланиб. - Шаҳарга қайтмоқчи экансан, майли мен розиман. У ерларда ҳар хил одамлар бор. Эҳтиёт бўлгин.

- Ойижон! Бу ёғидан хавотир олманг. Олти йиллик умрим шаҳарда ўтди. Оқ-қорани анча-мунча фарқига бораман.

- Сен бу гапларингни қўй, болам. Мана қўшнимизни ўғли Дилшодни олайлик. Шаҳарга ишга кетдим, деб уйдан чиққанига икки йилдан ошди. Мана, ҳалигача дом-дараги йўқ. Ота-онасини изламаган, бормаган жойи қолмади. Милицияга ҳам хабар беришди. Дарагини топишмади.

- Балки четга кетгандир?

- Билмадим болам, билмадим. Агар тирик бўлганида қаерда бўлмасин, албатта дараги чиқарди. Бечора ота-онасига қийин бўлди. Икки ўт ичида қолди.

- Неги ундай деяпсиз? - таажжубланди Мурод.

- Дилшодни кетишидан олдин Саттор акани қизига нон ушатиб қўйишгани эди. Қайтиб келганида тўй қиламиз дейишганиди.

- Ҳа, ёмон иш бўпти, - деди Мурод воқеадан танаққулниб.

- Ҳиммадан ҳам қизга жабр бўлди. Ҳалиям Дилшодни кўришги бечора. Агар у қайтиб келмасачи? Унда нима бўлади?

- Қайтиб келар ойи. Ниятни яхши қилайлик.

- Ҳа-я. Илоҳо ота-онасини бахтига қайтсин-да болам. Дилшод меҳнаткаш, одобли бола эди.

- Насиб бўлса, ҳаммаси яхши бўлади.

- Иншолло, айтганинг келсин, - юзига фотиҳа тортди Ойниса хола. - Шунинг учун ҳам бахтингни тезроқ кўрсам дейман-да, болам.

- Ойижон, мени ҳам тушининг. Бир ишни бошидан тутмасдан туриб қандай уйланаман. Олдин ўзимни эплаб олиб уч-тўрт сўм топай, укаларимни ўқитай. Ана ундан кейин бир гап бўлар. Ахир, тўйга ҳам бироз йиғиниш керак-ку, ойижон, - қаътий эътироз билдирди Мурод.

- Ҳа, яхши. Ундай бўлса, шаҳарга кетгунигча бирорта қизга нон ушатиб қўямиз. Қайтганингда катта тўйингни қиламиз.

- Ойижон! Нималар деяпсиз? Оёқ-қўлимни ипсиз боғлаб қўймоқчимисиз? - норозилик билдирди Мурод.

- Шундай қилмасам бўлмайди. Шаҳарда нима кўп, ёмон қизлар кўп. Битта- яримтаси бошингни айлантариб олса, кейин нима қиламан?

- Ундай бўлмайди, хотиржам бўлинг, - онасини тинчлантирди Мурод.

- Сен бола гапни айланторма. Тонг отсин нима қилишни ўзим биламан, - деди Ойниса хола масалага нуқта қўйгандай.

Мурод гангиб қолди. Онасини шаштини қандай босишни у сира билмасди. Нима қилсин? Ўзимни танлаганим бор, деб қутилсинми? Агар шундай деса, онаси ишонармикан? Фикридан қайтармикан? Нима бўлса, бўлар. Барибир бир кун келиб айтиши керак-ку!

- Ойижон, - секин гап бошлади Мурод. - Ниятингиз мени уйлантириш бўлса, майли мен розиман.

- Ҳа тилингга асал! Шундай дейишингни билардим. Барака топ, болам.

- Лекин... - деди Мурод ўнғайсизланиб онасининг хурсанд чеҳрасига қарайолмай.

- Бирор гапинг борми, тортинма болам, айтавер.

- Совчи жўнатмоқчи бўлсангиз, фақат шаҳарга жўнатишингизга тўғри келади, - деди Мурод қўрқа-писа.

- Шаҳарга?!- таажжубланди Ойниса хола. - Нима, сен бу билан шаҳарда уйланадиган қизим бор демоқчимисан? Айт, шундайми?

Фишт қолибдан кўчиб бўлганини Мурод тушунди. Шунинг учун ҳам энди ортга чекинишнинг иложи йўқ эди. Фурсат келди, деб ўйлади у. Бор гапни ҳозироқ айтиш керак.

- Шундай десам ҳам бўлади.

- Ҳов, бола?! Нималар деяётганингни биласанми, ўзи? Бутун қишлоқ олдида мени уятга қўймоқчимисан?

Мурод нима дейишини билмай ерга қараб ўтирар, худди бир жиноят устида қўлга тушган одамдек онасининг кўзига қаролмасди. Аммо онасининг "Мени уятга қўймоқчимисан?", деган сўзидан кейин у чидаб туrolмади.

- Нега уятда қоласиз? Ахир, мен сизни юзингизни ерга қаратадиган бирор ёмон иш қилганим йўқ-ку!

- Бундан баттари бўлмайди. Қилғилиқни қилиб қўйиб, ўзини оқлаганига ўлайми буни! - хафа бўлгандай юзини тескарига бурди она.

- Мен нима ёмон иш қилибман, тушунтириб беринг ойижон!

- Ниманига тушунмайсан? Қани айтчи, қишлоғимизда сенга туғри қолдиги қиз қуриб кетганмиди? Ахир, сендай йигитга несталган хонадон қизини бериб, куёв қилишга татир-ку!

- Ойижон, биламан. Лекин Муниса ҳам ёмон қиз эмас.

- Ҳоп, бола! Аёлларни яхши-ёмонлигини сен қаердан били қолдинг? У шаҳарда, сен қишлоқда катта бўлган бўлсанг.

- Мен Мунисани бир неча йилдан бери биламан, ойижон. Уни қандай қизлигини аллақачон тушиниб етганман.

- Болам, шаҳар ўз оти билан шаҳар. Домда катта бўлган қиздан нимани ҳам умид қиласан? Очиғини айтсам, шаҳарлик қизинг бу ернинг меҳнатига бир кун ҳам чидамайди. Эртасига кўч-кўронини кўтариб жўнаб қолади. Мен келинсиз, сен хотинсиз қолиб кетасан. Йўқ, бўлмайди. Менга ўзимизга ўхшаган оддий, қишлоқбоп қиз керак. Тушундингми?

- Ойижон, ўзингиз биласиз, беш панжа баробар эмас. Шаҳарда ҳам уйим-жойим дейдиган қизлар кўп.

- Қўйсангчи, ўша шаҳарлик таннозойимлардан безорман. Кўрмайин ҳам, куймайин ҳам.

- Муниса сиз айтган қизлардан эмас. У ҳар қандай шароитга чидайди. Қолаверса ойижон, ҳозир қишлоқ қизлари ҳам анойи эмас.

- Бу нима деганинг?

- Қишлоғида мулоийимгина юрган қизлар ҳам шаҳарга бориб, ўзгариб қолишади. Баъзан шаҳарликлар қилмаган тубан ишларни улар қилишади. Чунки шаҳарда уларни сўраб, тергайдиган ҳеч кими йўқ-да! Уйдагиларига ўқияпман деб, алдаб, аслида шаҳарда номаъқул ишлар қилиб юрган қизлар озмунчами?

Ойниса хола ўғлининг гапларидан сўнг биров ўйланиб

қолди. Боламни гапларида жон бор, дея хаёлидан ўтказди у.

- Ўғлим, гапларинг тўғри , - деди у сал юмшагандай мулойимлик билан Муродга юзланиб. - Лекин бу умр савдоси. Адашиб қолмайлик, дейман-да.

- Тушунаман, ойижон. Мен ҳам энди ёш бола эмасман.

- Демак, сен шаҳарлик қизга уйланмоқчисан, шундайми? Мурод "ҳа" дегандек, бош чайқади.

- Хўп яхши. Сен айтганчалик ҳам бўлсин, лекин ўшанинг қишлоқда яшашга кўнадими, ўзи?

Мурод нима дейишини билмай дудуқланиб қолди. Чунки онаси ўринли савол берганди.

- Ҳа! Нега индамайсан? Гапир! - тергашга тушди она.

- Ойижон, очиги бу ёғини ўйламапман,- деди ўғил хижолат тортгандай.

- Қизиқ. Уйланишга қарор қилган одам, нега қаерда яшашини ўйламайди? Бу қанақаси?

- Ойижон, гапингиз тўғри. Мен олдин шаҳарга борай, у билан кўришай, кейин бир қарорга келармиз.

- У қишлоққа бормайман, у ерда яшамайман деса, нима қиласан?

- Ундами, - бироз ўнғайсизланди Мурод. - Унда ойижон хоҳлаган қизингизга совчи жўнатаверасиз.

Бу жавобдан Ойниса хола қониқди шекілли, юзларида мамнунлик пайдо бўлди.

- Майли, шунчалик ўша қизингга ишонар экансан, сен айтганингдай бўлақолсин. Лекин бу масалани тезроқ ҳал қилишни унутма, хўпми?

- Хўп ойижон. Шаҳарга бораману, у билан учрашиб масалани ҳал қиламан.

- Ўғлим, - деди бироз сукутдан сўнг онаси. - Менга қолса, ҳеч қаерга кетмай, шу ерда ёнимда қолиб ишлаганинг яхшийди.

- Ойижон, бунча хавотир оласиз? Келишдик-ку сиз

билан, ҳаммаси яхши бўлади, деб. Кейин... кейин... - у калтавланиб онасини юпатишга ҳаракат қилди. - Кейин... енгилан тез-тез хабар олиб тураман.

Онаси Муроднинг раийига қарши чиқолмади. Очиғи қаттиқ ганириб уни хафа қилиб қўйишдан ўзини тийди. Жигаргушаси билан олти йил айрилиқда яшаб, энди уйга қайтганида унга танбеҳ бериб ўтиришни ўзига эп кўрмади.

- Хул болам, ўзинг биласан, - деди Ойниса хола тушкин кийфиятда. - Қаерда бўлсанг ҳам соғ бўл. Мен сенга ишонаман.

Эрталаб туман марказидан чиққан автобус, куннинг иккинчи ярмида шаҳар чеккасидаги шоҳбекатга етиб келди. Автобусдан тушган Мурод атрофга аланглади. Йўлнинг нариги тарафида кутиб турган Мунисани кўриб, юраги бир ҳапқирди-ю, нафасини ростлади. Сўнг тез-тез юриб катта асфальт йўлни кесиб ўтди-да, қизнинг ёнига келди.

- Салом, Муниса, қалайсиз?

- Яхшимсиз? Яхши келдингизми?

- Раҳмат. Кечирасиз автобус жуда секин юрганидан бироз кеч қолдим...

- Ҳечқиси йўқ, - деди самимийлик билан Муниса.

- Унда кетдик бу ердан, - деди Мурод қизни қўлидан тортаркан.

- Қаёққа, - ҳайрон бўлди Муниса.

- Гап бор, - деди йигит такси тўхтатаркан.

Мурод Мунисани "Нексия"га ўтқазди. Машина шиддат билан олға интилиб, тезда катта йўлга чиқди-да, шаҳар маркази томон интилди. Елдай учиб кетаётган машинада ўтирган Муроднинг қувончи чексиз эди. Чунки у энди эркин, ёнида эса гўзал малаги ўтирарди. Шу топда у ўзида ҳар қандай тўсиқни енгиб ўтгудек куч ва ишонч сезсада, юрагининг аллақаерида бошланаётган янги ҳаётининг ҳали қоронғу ва унга нотаниш бўлган лаҳзалари кўланка

солаётган эди. Бу ёғига энди уни ҳеч ким сўраб тергамайди. Хоҳлаган ишини қилиши мумкин. Фақат тезроқ пул топиб Мунисага уйланса бас.

- Қалай, уйдагилар яхши эканми?

Мунисанинг даб-дурустдан берган саволи Муроднинг ширин хаёлларини парчалаб юборди.

- Ҳа. Аям сизга салом деб юборди, - деди Мурод хаёлига келган жавобдан хурсанд бўлиб.

- Раҳмат. Саломат бўлсинлар. Қаёққа кетаяпмиз, айта қолинг, - қизиқсиниб сўради Муниса.

- Бироз сабр қилинг. Кейин ҳаммасини билиб оласиз. Хўпми?

Муниса хўп дегандай бош чайқади.

Тез орада машина Амур Темур хиёбонининг ёнгинасида жойлашган "Уголок" кафеси олдига келиб тўхтади. Мунисага бу жойлар яхши таниш эди. Негаки, Мурод ойда бир марта стипендия олган куни Мунисани шу ерга таклиф қилиб қовурилган жўжа билан сийлар эди. Бу гал ҳам шундай бўлди. Икки ёш анчагача ўтириб жўжахўрлик қилишди, чақчақлашишди. Шундан сўнг Муниса мақсадга кўчди.

- Менга нимадир демоқчийдингиз, шекилли. Энди айтарсиз, - саволомуз термулди Муниса.

- Ҳа. Мен сизга айтсам, ойимни розилигини олдим, - деди Мурод хурсандлигини яшираолмай.

- Тушунмадим, нимага розилик олдингиз? - ҳайрон бўлди Муниса.

- Нимага бўларди, сизга уйланишга-да.

Очиғи Муниса ундан бу хабарни кутмаган эди. Шунинг учун ҳам бироз эсанкираб, шошиб қолди. Негаки, Мурод "Ойим турмушимизга балки рози бўлмаслар", деб кўп марта такрорларди. Шу боис, у масаланинг бунчалик тез ва осон ҳал бўлишини сира хаёлига келтирмаганди.

- Хурсандмисиз энди? - деди жилмайиб Мурод атайлаб Мунисани ўнғайсиз ҳолатга тушганини сезиб.

- Учингизми? - деди Муниса ҳам сир бой бермай.
- Меними? Мен албатта хурсандман. Фақат.. - Муродни кўларни жиддий тортиб ўйланиб қолди.
- Сизга нима бўлди? Тинчликми?
- Фақат ойимни бир шартлари бор. Шунга рози бўлсангиз дегандим.
- Қанақа шарт экан?
- Нима десам экан сизга, -ўнғайсизланди Мурод. - Тўйдан кейин қишлоқда ойимни ёнларида яшашингизга тўғри келади. Шунга розимисиз?
- Қишлоқда яшаш? - ўйланиб қолди Муниса.
- Хўш, нима дейсиз?
- Сиз қаерда бўлсангиз, мең ҳам ўша ерда бўламан, қарорим шу, - деди Муниса бироздан сўнг Муродни кўзларига тик қараб ишонч билан.
- Шундай дейишингизни билардим,- деди Мурод хурсандлигини яширмай.
- Уйдагиларим бунга қарши чиқишса, унда нима қиламан, - деди Муниса хавотирга тушиб.
- Бу ёғини ўйламанг. Ойимга айтсам уларни албатта кўндирадилар, - деди Мурод Мунисани кўнглини кўтаришга интилиб. - Аммо мени бошқа нарса қийнапти.
- Мурод ўйга толди. Кайфияти тушиб кетгани шундоққина кўриниб турарди. Унинг бу ҳолати чорасиз қолган одамни эслатарди.
- Нима экан у? Шунчалик жиддий масалами?
- Муниса, мен тезроқ ишга киришим керак.
- Вой бўй. Намунча ичингиз тор бўлмаса? Кечагина ўқишни тугатдингиз-ку! Ўн-ўн беш кун ўтсин. Ундан кейин бир гап бўлар.
- Нима, ҳазиллашаяпсизми? - деди жиддий оҳангда Мурод.
- Иш қочиб кетмайди, бироз дам олинг демоқчийдим.
- Тўғри, лекин мен ҳозир дам оладиган ҳолатда эмасман.

- Тушунмадим, очикроқ гапиринг, - қистовга олди Муниса.

- Нимасига тушунмайсиз? Ҳозир тўй қилишга имкониятимиз йўқ. Ишлаб пул топмагунимча, турмуш қуролмаймиз, ахир.

- Шунга сиқилаяпсизми?- деди Муниса бироздан сўнг хотиржамлик билан. -Ҳечқиси йўқ. Зарур бўлса, қанча десангиз шунча кутишга тайёрман.

Мунисанинг бу сўзларидан Мурод сергак тортди. Қизнинг кўзларига тикиларкан, унда чуқур самимийлик ва ишонч ҳиссини сизди. Шу топда Муниса Муроднинг кўзларига янада ифбатли ва гўзалроқ кўриниб кетди. Ахир, қиз унинг дилидаги гапни айтганди-да. Шу боис ҳам, Муроднинг хаёлига "Шу қизни умр йўлдошликка танлаб адашмабман, ойим уни кўрсалар, албатта, ёқтириб қолади", деган ўй келди. Ҳа, шу ўринда унинг фикрлари жуда-жуда асосли эди. Чунки Муниса бир қарашда чўрткесар, шаддодроқ кўринса-да, унинг қалби тамомила бунинг акси эди. Мурод Мунисани содда ва очиқкўнгил, зийрак ва андишали қиз эканлигига кўп бор гувоҳ бўлганди. Шунинг учун ҳам унга кўнгил берганидан сира афсус тортмасди. Аксинча юрагининг аллақарида пайдо бўлган муҳаббат учқуни йиллар ўтсада борган сари кучайса кучайдики, сўнмади. Уларнинг муносабатлари бугунга келиб синовларда товланиб алангага айланганди. Унинг тафтини қанчалар кучлилиги ўзларигагина аён эди, холос.

- Мунис, мени тушунганингиз учун раҳмат. Тезроқ пул ишлаб топишга ҳаракат қиламан, - деди Мурод анчадан кейин ўзини қўлга оларкан босиқлик билан. Бу сўзлар оҳангидан Муниса йигитнинг чуқур самимиятини сизди. Унинг нигоҳи беихтиёр йигит кўзларига қадаларкан, унда акс этган ишонч ва қатъийликни уқди.

- Азизам!- деди Мурод Мунисанинг қўлларини кафтига олиб унга синчков ва маъноли термуларкан. - Катта ҳаёт

остонаси эндигина бошланаяпти. Олдимизда турли вазиятлар, қийинчиликлар бўлиши мумкин. Нима бўлганда ҳам ёнимда бўлишга ваъда берасизми?

Бу сўзларни Муниса кутмаганди. Шу боис ҳам, бир зум ўнғайсиз ҳолатга тушди. Сўнг ўзини қўлга олиб, Муроднинг юзларига ҳаёжон билан боқди.

- Ҳа, бошимга қандай савдолар тушса ҳам, бир умр сиз билан бўлсам дейман, - деди у Муроднинг қўлларини маҳкам ушлаб, секин жилмаяркан.

Бир неча кун ичида Мурод кўпгина қурилиш ташкилотларига кириб чиқиб, ўз касби бўйича талайгина таклифлар олди. Ҳатто бугундан иш бошланг, деган ташкилотлар ҳам учради. Аммо Мурод бир тўхтамга сира келолмасди. Чунки у янада каттароқ ва маоши баданд ишларни мўлжаллаётганди. Ахир, у тезроқ тўйга пул тўплаб, қишлоқдаги онасига ёрдам бериши керак. Бу ёқда Муниса кутаяпти. Вақт эса зиқ. Тезроқ катта ойликли иш чиқиб қолсайди?! Мана шу саволларга чулғаниб Мурод бир неча кунини бекорга ўтказиб юборди. Бундай қараса қишлоқдан олиб келган уч-тўрт сўм пули ҳам охирлаб қолипти. Энди нима қилади? Яна онасига пулга борадими? Ахир энди у талаба бўлмаса! Қай юз билан уйдан яна пул сўрайди? Йўқ. У бундай қилолмайди. Фурур деган нарса ҳам бор! Қишлоқдан бориб пул сўрагандан кўра, таклиф қилинаётган, ойликлари ҳам бинойидек ишлардан бирини танлаб тезроқ иш бошлагани яхши эмасми?! Қурилиш соҳасида етарлича билими, билагиди эса куч-қуввати бўлса, нимадан кўрқади? Шунча одамлар қурилишда ишлаб оилаларини боқиб юришипти-ку! У ана шуларни ўйлаб қатъий қарорга келди. Бугун кеч бўлди. Эртага тонгда у барвақтроқ туради-да, ўша ташкилотлардан бирига боради. Ишга киради. Лекин қайси бирига боришни у эрталабгача ҳал қилиши керак. У шуларни ўйларкан, атрофга маъюс ва ўйчан термулди.

Шаҳар ўртасидаги хиёбон. Йўлакда Муниса ва Шоҳида гаплашиб келишяпти.

- Эҳ, дугонажон, талабалик олтин даврим деганлари рост экан. Ўқиш мазза эди-да, - деди Муниса энтикканча атрофга назар соларкан.

- Нимасини айтасан. Тўрт йил деганлариям кўз очиб юмгунча ўтди, кетди, - деди Шоҳида чуқур хўрсиниш билан.

- Ҳа, гапинг тўғри. Диплом олганимизга ҳам мана бир ойча бўлаяпти. Энди бу ёғига катта ҳаёт бошланади. Тезроқ ишга киришим керак.

- Қаерда ишламоқчисан ўзи, бирор иш топдингми?

- Иш кўп. Лекин мен ишга кирмоқчи бўлган дизайн фирмасининг талаблари ниҳоятда катта экан. Ҳар бир ходимни кўрик-танлов асосида ишга олишармиш. Эртага ўша танловнинг якуний босқичи бўлади. Шунга бироз ҳаяжонланаяпман, - деди Муниса.

- Муниса, кўпам ташвишланма. Ҳаммаси яхши бўлади. Сен иқтидорли қизсан. Миллий дизайн кўриқларида бир неча бор ғолиб ҳам бўлгансан. Ҳали машҳур ўзбек дизайнери Муниса Акбаровна бўлиб кетганигда мени унутмасанг бўлгани, - деди Шоҳида дугонасининг кайфиятини кўтариб.

- Ҳазилингни қўй! Мен жиддий айтаяпман! -эътироз билдирди Муниса.

- Кўрқма, сени албатта ўша фирмага ишга олишади, - деди Шоҳида ишонч билан дугонасининг жигига яна теккандай бўлиб.

- Нега ундай деяпсан?

- Ахир сендай билимли, ўз касбини устасини ишга олмай, унақа жойга мендақаларни олишармиди?

- Шоҳида, бу гапларингни қўй. Сен ҳам институтда ёмон ўқиганинг йўқ. Талабаларни энг олди эдинг. Ҳали зўр жойларда ишлаб ўзингни кўрсатасан, - деди Муниса ҳам

дугонасини кўнглини кўтаришга интилиб. - Керак бўлса, ҳамкорликда янги лойиҳалар устида ишлаймиз. Ахир биласан-ку, миллий дизайн худди очилмаган қўриқдай. Унга фақатгина нозик дидгина эмас, балки янгича кўз ва янгича руҳ билан ёндашиш керак. Сенда эса айнан мана шу хислатлар бор.

- Муниса, мени мақтамай қўяқол. Очиғини айтсам, сенга ҳиппсим келади, - деди Шоҳида бироз ўйчанлик билан дугонасининг кўзларига тик боқаркан.

Шоҳиданинг даб-дурустдан айтган бу сўзларидан Муниса хайратга тушди. Негаки, дугонасининг жуда мағрурлигини, ҳеч қаерда ва ҳеч кимга осонликча ён беравэрмаслигини у яхши биларди.

- Нега ундай деяпсан? - ҳайрон бўлиб сўради Муниса.

- Сенга яхши. Эрта-индин энг нуфузли дизайн компанияда иш бошлайсан. Ундан кейин Муродга турмушга чиқасан. Бир томонда севган йигитинг бўлса, иккинчи томонда ўзинг ёқтирган ишинг бўлади, - деди Шоҳида ҳаваси келгандай дугонасига қараб. - Айтгандай, тўй куни аниқ бўлдими?

- Йўқ.

- Нега? Яхши ишни тезроқ бўлгани яхши эмасми.

- Гапинг тўғри. Лекин Мурод акам тўйни бироз кейинроқ ўтказамиз деяптилар.

- Кейинроқ? Нима учун?

- Шундай, ҳозирча оилавий шароитлари бироз қийинроқ экан.

- Ҳа, тушинарли, - деди Шоҳида ҳамма саволига жавоб топгандай.

- Олдин ишга кирай, пул топай, кейин тўйни ўтказамиз, дедилар.

- Тўғри-да. Сенга уйланиб олиб, боқолмай ўтирсинми, - деди Шоҳида кулги аралаш киноя билан.

- Кўпам устимдан кулаверма. Ўзингни кўрамиз ҳали. Сени

ҳам бир камбағал йигитга ишқинг тушиб қолмасин тагин.
- Камбағаллик айб эмас, дугонажон. Қанийди менга ҳам Муроддай йигитнинг севгиси насиб қилса, - деди Шоҳида энтикканича.

- Тўғри. У ақлли, идрокли йигит, лекин..,- деди Муниса ўйчан тортиб.

- Нима бўлди, чайналмай очиқроқ гапир?

- Уйдагиларим узоқ кутиб ўтиришмаса керак. Совчи келса, бошқага ҳам узатиб юборишлари мумкин.

- Нималар деяпсан? Ахир сен уларга тушинтир. Кўнглинг фақат Муродда эканлигингни айт, - деди астойдил юраги куйинганидан Шоҳида.

- Тушунишармикан?

- Қанақа одамсан ўзи? Ота-онанг ўқиган, зиёли одамлар бўлса? Бор гапни очиқ-ойдин айтсанг, манимча йўқ дейишмайди, - деди Шоҳида ишонч билан. - Бўлмаса Муродга айт. Совчи жўнатсин. Ҳеч бўлмаса унаштириб қўйишсин. Уйдагилари шароитни тушунтиришиб, тўйни кейинроқ ўтказамиз дейишсин.

- Ҳа, шундай қилиш керак. Лекин кечаги учрашувимизда уни биров хафа қилиб қўйдим шекилли, - деди Муниса ҳорғинлик билан.

- Мунис, нималар деяпсан?

- Ўйламай-нетмай тўйимизни энг катта ресторанда, энг таниқли артистлар иштирокида ўтказмасангиз сизга тегмайман, деб юборибман.

- Таниқли артистлар? - ҳайрон бўлди Шоҳида, сўнг кулиб юборди. - Эсинг жойидами сен қизни? Намунча калта ўйламанг? Ахир тўйингга катта артистлар келса, бахтли бўлиб қолармидинг? Буни устига Мурод ҳали бирор ишни бошини ушламаган бўлса!

- Ҳа, буёғини ўйламабман. Турмушга чиқсам, тўйим шов-шувли, ҳамма ёққа овоза бўладиган тўй бўлсин дегандим. Ҳаётда ҳеч нарсадан зориқмай яшасам, камим

Булмас, дингиллими уйим, машинам бўлса, дегандим-

- Мунис! Орзуга айб йўқ, дугонажон. Инсон борки, орзу ни мақсад билан яшайди, - деди Шоҳида ниманидир исбот қилишга интилгандай. - Аммо инсон ҳар доим ҳам ўша ниятига етиб бахтли бўлавермайди. Мурод ҳам сен орзу қилаётган ҳаётни бирданига муҳайё қилолмайди! Тушун! Ниятинг дабдабали ҳаёт бўлса, ҳозирдан бундай талаблар кўйишинг нотўғри.

- Нега ахир? Ҳашаматли иморатларда бой-бадавлат яшаётганларни менадан ортиқроқ жойлари борми? - эътироз билдирди Муниса.

- Дугонажон! Мен сени танимаяпман, - эътироз билдирди Шоҳида Мунисанинг гапларидан таъсирланиб. - Сени бировдан кам жойинг бор деяпманми? Сен ақлли, идрокли қизсан! Фақат битта нарсага, молу дунёга, дабдабага учма. Мурод меҳнатсевар, яхши йигит. Эндигина ўқишни тугатди. Ҳали ҳаммаси олдинда. Уни ҳозирдан кўп қийнайверма. Кўнглини кўтар!

- Мен қийнабманми? - деди Муниса жаҳли чиққудек бўлиб. - Хўш, қийналса нима қипти? Севган қизи учун жонини қойитса нима бўпти?

- Э, қойиле! Сен ўзинг-чи? Севган йигитинг учун нима қилаяпсан?! Уни оғирини енгил қилиб, ҳеч бўлмаса унга ширин сўзингни айтаяпсанми?! Шуни ўйлаб кўрдингми? Кўй, Мунис! Гапирма! - деди Шоҳида жаҳл билан.

- Нима демоқчисан, ўзи?

- Жаҳлинг чиқмасин-у, мен сенга сабру қаноатли бўл, бориға шукур қил, демоқчиман, холос! - деди Шоҳида Мунисани жаҳли чиқаётганлигини сезиб, уни юпатишга интилиб, - Агар ҳозирдан шундай деб ўйласанг, хато қиласан. Яхшиси тўйни қолдир!

- Вой бў! Сен билан ҳазиллашиб ҳам бўлмайди-я. - деди Муниса Шоҳидани қўлидан тортиб тўхтатаркан, - Ҳақиқий

дугонамсан-да, ўзи. Биламан, ичинг ачиганидан шундай лединг.

- Мени ҳали синаб кўраяпсанми, бор-э, - деди Шоҳида ва ундан хафа бўлгандай тез-тез қадам ташлаб нари кетди.

- Ҳазиллашдим дедим-ку. Хафа бўлмагин энди. Хўпми? Гапларимга чиппа-чин ишондинг-а, - деди Муниса қаҳ-қаҳ отиб, Шоҳидани кучоқларкан.

- Кўйиб юбор! Сен билан гаплашмайман! - деди Шоҳида юзини терс ўгириб аразларкан.

- Ҳазилниям тушунмайсанми, бўлди-да энди. Шунча йиллардан бери дўстмиз-у, мени кимлигимни билмайсанми? Наҳотки, мени ўша баъзи енгилтак қизларга ўхшатиб молу дунёга учади, деб ўйлаган бўлсанг?! Ахир мен ҳаммасини тушинаман. Ҳар қандай бойлик ҳам бахт келтиравермаслигини яхши биламан. Мурод акам билан биз ўз келажагимизни, бахтли ҳаётимизни ўз қўлимиз билан яратишимиз кераклигини ҳам яхши биламан.

- Қойил-э! Сен аслида дизайнер эмас, актриса бўлишинг керак экан. Ролингниям бопладинг. Чиппа-чин ишонибман-а, мен аҳмоқ!

Икки дугона бир-бирини кучоқлаб, кулиб юборишди.

Мурод тонгда туриб айтганини қилди. Олдин бориб учраган ва ойлик маошлари ҳам, иш шароитлари ҳам тузукроқ, ўзига маъқул бўлган қурилиш ташкилотига бориб учрашди. Бошқарма бошлиғи унинг ҳужжатлари билан танишиб чиқиб суҳбатга чақирди. "Ука, сиз олий маълумотли мутахассиссиз. Сизни оддий қурувчи лавозимига ололмайман! Бугундан бошлаб қурилиш прораби ёрдамчиси бўласиз", деди. Албатта, бу кутилмаган таклифдан Мурод хурсанд бўлиб кетди. Негаки, бошлиқнинг ўзи унга ишонч билдириб, масъулиятли лавозимга қўяётганидан у тўлқинланиб кетганди-да. Мурод шу куниёқ иш бошлади. Янги келган ходимни қурувчилар очиқ кўнгиллилик билан қарши олишди.

Мурод ҳам биринчи иш кунидан бошлаб бор билимини ишга солиб, ўзини кўрсатишга, тиришқоқлиги ва меҳнатсеварлиги билан жамоа орасида ўз ўрнини топишга ҳаракат қилди. Айниқса, қурилишнинг етакчи бригадирларидан бири Йўлдош ака ва унинг ишчилари билан у бир неча кун ичида ака-укадай бўлиб қолди. Қилаётган ишидан Муроднинг кўнгли тўлиб, жамоа орасида ўз ўрнини топа бошлади. Баъзан ишхонасида ишдан кейин ҳам аламаҳалгача қолиб, қурилаётган бинонинг чизмалари устида бош қотирар ва эртанги кун қилиниши зарур бўлган ишларни режалаштирарди. Мурод учун кунлар шу тарзда ўтиб борар ва у ўз ишидан мамнун эди. Кунларнинг бирида у қурилишдан чиқиб уйига қайтар экан, йўл-йўлакай эълонлар осилган тахта олдида тўхтаб қолди. Ёзувлардан бири Муроднинг диққатини тортди, беихтиёр унинг чеҳраси ёришди.

Нима? Чет элга ишга жўнатишар экан-ми? Қурувчилар керак, дебдими? Қизиқ! Жуда зўр-ку! Бу таклиф Муроднинг дилида деярли унитилаётган дардларини кўзғаб юборди. Уни феъли айниди. Дилида катта пул топиш истаги яна пайдо бўлди. Мана, телефони ҳам бор экан. Ҳозир биламиз, деди у хурсанд бўлиб чўнтагидан қўл телефонини олиб номер тераркан.

- Алло?

- Эшитаман, - телефондан аёл кишининг овози келди.

- Сизга ким керак?

- Мен эълон бўйича гаплашмоқчи эдим. Сизларга қанақа ишчилар керак? - сўради ҳаяжонланиб Мурод.

- Бизга малакали қурувчилар керак. Кечирасиз, ўзингиз нима иш қиласиз?

- Мен қурилишда ишлайман.

- Жуда соз. Бизга сиздек одамлар керак.

- Ойлик маошлари яхшими, ўзи? - қизиқсиниб сўради Мурод.

- Кечирасиз бу ҳақда биз телефонда маълумот беролмаймиз. Яхшиси сизга манзилимизни айтаман. Келсангиз ҳаммасини тушинтириб берамиз.

- Хўп, майли айтақолинг. Ёзиб оламан.

- Шаҳарни яхши биласизми?

- Албатта биламан, - деди Мурод ишонч билан.

- Бўлмаса, Оқтерак кўчасида жойлашган 411- уйга келинг. Мурод айтилган манзилни дафтарчасига ёзиб олди.

- Тушунарли. Бугун борсам бўладими, кеч бўлмадими?

- Бемалол келаверинг. Сизни кутамиз.

- Раҳмат. Ҳозир етиб бораман, - деди Мурод ҳаяжондан ўзини босолмай.

Телефонда сўзлашиб бўлгач, унинг дилида таскинлик ҳисси пайдо бўлди. Гўёки у ҳозир ўша ерга боради-ю, ўзига мос бир ишни топаётгандек эди.

Мурод айтилган манзилни топиб борди. Уни икки аёл қарши олди. Улар ўртасида қизғин суҳбат бошланди.

- Яхши йигит. Бизга ҳали айтганимдек турли касбдаги малакали қурилиш ишчилари керак, - деди Лобар ўзини вазмин тутаркан.

- Кўринишингиздан бақувват, ўқимишли йигит кўринасиз, - деди Нозима Муродга бошдан оёқ разм соларкан. - Қурилишда нима иш қиласиз, ўзи?

- Менми? Нима десам экан... - Мурод ўнғайсизланиб ерга қаради.

- Хўш, тортинманг айтаверинг.

- Архитекторман. Яқинда институтни тугатдим.

- Шунақами? Жуда яхши касбингиз бор экан, - деди Нозиманинг кайфияти кўтарилиб. - Ҳамма ерда керак бўлади. Биз сизга ёрдам беришга ҳаракат қиламиз.

Бу гапни Мурод кутмаган эди. Шу боис ҳам унинг ҳам чеҳраси очилиб қаршисида ўтирган икки аёл худди дардига малҳам бўлгандек кўзига яхши кўриниб кетди.

- Менга маоши катта иш керак. Топиб берасизми? -

сўради Мурод қатъийятлик билан Нозимани кўзларига умид билан термуларкан.

Нозима эса "Энди сен гапир" дегандай Лобарга кўз қараш қилди.

- Сиз айтган катта маошли ишлар мени укамда бор. У қурувчиларни четга ишга жойлаштириш билан шуғулланади, - деди Лобар бепарволик билан.

- Илтимос, ёрдам беринг. Укангизга айтинг, менга яхшироқ иш топиб берсин, - деди Мурод ялингандек бўлиб.

- Майли айтаман. Сизга албатта ёрдам беради.

- Қаерда бўлса ҳам майли. Фақат ойлиги яхши бўлса, бўлгани, - деди Мурод ҳамма нарсага рози бўлгандай.

- Биз айтаётган ишлар Ўзбекистондан ташқарида, - деди Лобар бир муҳим сирни очаётгандай эҳтиёткорлик билан. - Маошлари ҳам баланд. Бу ердагига қараганда тўрт-беш баробар кўпроқ оласиз. Бир-икки йил ишласангиз етади. Катта даромад билан қайтиб келасиз.

Мурод бу гапларни эшитиб қувониб кетди. Унинг хаёлида "Наҳотки омадим келган бўлса? У ерда беш-олти ой ишласам, топган пулим бемалол тўйга етаркан-да", деган ўйлар чарх ура бошлади.

- Фақат бир шarti бор, - деди Лобар, ҳали хурсанд бўлишга эрта дегандек Муроднинг ҳолатини кузатаркан.

- Шарт?! Қанақа шарт экан, - хавотирда сўради Мурод.

- Четга бориб ишлашни истасангиз, ўзингизга ўхшаган, қурилишда суяги қотган, тажрибали, қўлида ҳунари бор, сара йигитлардан кўпроқ йиғиб, бригада тузишингизга тўғри келади. Хоҳласангиз ўшаларга бошлиқ бўлинг. Шунда маошингиз янада баландроқ бўлади.

- Албатта! - суҳбатга аралашди Нозима. - Уларга бегоналар раҳбарлик қилганидан кўра, ўзингиз бош бўлганингиз яхши эмасми?

- Тўғри. Ахир, чет элларда ҳам бизни фуқароларимизга иш топишни ўзи бўлаётгани йўқ. Айниқса, маошлари

баландроқ ишларни, - деди Лобар Нозиманинг сўзларини тасдиқлаб.

Уларнинг гаплари Муродга мойдай ёқаётган бўлсада, уни бошқа масала ўйлантириб, аёллардан сўради.

- Йигитларни қаердан оламан, қандай қилиб бригада тузаман?

- Биламиз, бу осон иш эмас. Бунинг учун тилингиз бурро бўлиши керак. Одамларни четда иш бор, шароитлари ҳам яхши, ойликлари жуда баланд, деб ишонтира билишингиз керак. Тушунарлими?!

- Нима? Ахир мен у жойларни кўрмаганман-ку?! Қандай қилиб кўрмаган жойни, билмаган ишни уларга мақтайман? - деди Мурод ҳайрон бўлиб.

- Нима бизга ишонмаяпсизми? Сиздан олдин ҳам кўп йигитлар шундай дейишган эди. Аммо ўшалар у ерга бориб иш бошлаганларидан кейин, бизга раҳмат айтишиб, уйларига ҳар ойда жарақ-жарақ пуллар жўнатиб туришибди! - деди норозилик билан Нозима.

- Ғалати йигит экансиз-ку! Қўлингиздан шу оддий иш келмаса, четга бориб қандай ишлайсиз? Демак, биз сиз билан келиша олмадик, - деди ҳафсаласи пир бўлгандай Лобар.

Суҳбатлари бундай яқунланишини Мурод кутмаган эди. Шу сабабдан у нима қилишини билмай бир лаҳза ўйга толди. "Уларга ишонса бўлармикан? Афтидан ёлғон гапирадиган аёлларга ўхшашмайди. Ўзларига тўқ кўринишади. Офислари ҳам ҳашаматли экан. Бундай имконият кейин бўлмасачи" деган хаёлга борди у. Сўнг ўзини тезда қўлга олди-да, бир қарорга келиб Лобарга юзланди.

- Майли мен розиман. Ишчиларни топишга ҳаракат қиламан, - деди Мурод аёлларнинг шартларига кўниб.

- Бу бошқа гап, - деди Лобар бироз юмшаб жиддий оҳангда.

- Укангизни қачон кўрсам бўлади? Учрашиб гаплашмоқчи эдим.

- Гаплашиб нима қиласиз. Масала ҳал. Тезроқ бригадангизни тўпланг, ана ундан кейин келсангиз таништириб қўяман. Буёғидан хавотир олманг. Унинг ўзи сизларни бирга олиб бориб, ишга жойлаштириб келади. Тушундингизми?

- Раҳмат сизга. Ҳаммаси тушунарли, - деди Мурод кайфияти кўтарилиб ўрнидан тураркан.

- Ука ўтиринг. Сизга яна бир гап бор.

Мурод яна нима гап экан дегандек, ҳайрон бўлиб жойига чўкди.

- Биз нафақат йигитларни, балки, қизларни ҳам чет элларда ишга жойлаштириш билан шуғулланамиз. Агар шу масалада ҳам сиз бизга ёрдам берсангиз, яхши бўларди, - деди Нозима масалани кўндаланг қўйиб.

- Тушунмадим? Очиқроқ гапиринг, - деди Мурод ҳайрон бўлиб.

Лобар ва Нозима бир-бирларига маъноли қараб қўйишди. Лобар "сен гапир" дегандек Нозимага ишора қилди.

- Ахир, ёш йигит экансиз. Иш излаб юрган қизлардан танишларингиз бўлса, тортинмай уларни бизга жўнатаверинг.

- Нималар деяпсиз? Қаерда, қанақа иш борлигини билмай туриб қандай қилиб уларга иш таклиф қиламан? - деди Мурод ҳафсаласи пир бўлган одамдай.

- Ука, биз ҳозир қизларни хориждаги ўйинчоқлар фабрикасига ишга жўнатаёпмиз. Маошлари ҳам яхшигина.

- Ахир, унақа фабрикада ишлаш учун махсус малака керак бўлади-ку, - эътироз билдирди Мурод.

- Сиз бу ёғидан хавотир олманг, - деди Нозима уни тинчлантиришга уриниб. - Малакаси бўлмаган қизларни ўша ернинг ўзида қайта ўқитишади. Ахир қимматбаҳо

дастгоҳларни, ҳеч нарсани билмаган қизларнинг қўлига қайси аҳмоқ топшириб қўярди?

- Ҳа, у ердаги ишбилармонлар анойи эмас, ука, - гапга пралашди Лобар Нозимани гапларини маъқуллаб. - Улар нима қилишаётганини яхши билишади. Ҳар ҳолда яхши ишлаган одамларни хафа қилишмайди, катта пул тўлашади.

Мурод ўйланиб қолди. Бу аёлларнинг гапларида жон бордек туюлди унга. "Майли, иш излаб юрган битта-яримта қизга айтарман. Бунақа таклифни рад этиш аҳмоқлик бўлар" деб ўйлади у. Аммо кимга айтади? Чунки у таниган курсдош қизлари аллақачон дипломларини олиб уйларига кетиб бўлишган. Институтдаги пастки курсларда ўқиётган қизлар эса, бир ойлардан кейин ўқишга келишади. "Нима қилсин? Балки ётоқхонага ўтиб кўрар. Таниш қизлардан бирортасини учратиб қолар. Нима бўлганда ҳам бу аёллар билан муносабатни бузмаслик керак", деган қарорга келди Мурод.

- Ҳаммаси тушунарли, - деди у ишонч билан ўрнидан тураркан.

- Яхши йигит, келишдикми? Тезроқ бригада тузинг, - деди Лобар Муроднинг кўзларига тик қараб. - Бўлмаса кеч қоласиз.

Мурод Лобарни нима демоқчи эканлигини англади. Шунинг учун "хўп" дегандек бош чайқади-да, хонадан чиқиб кетди.

- Нима деб ўйлайсан, уни қўлидан бир иш келармикан, - деди Муроднинг ортидан маъноли қараркан Нозима.

- Кўринишидан соддагина бўлгани билан ўз ишига пишиқ йигитга ўхшайди. Менимча у бу ишни эпласа керак.

Мурод офисдан чиқаркан йўлакда тўхтаб қолди. "Наҳотки, шу гаплар рост бўлса? Ойига шунча катта пул оладиган бўлсам, четда бироз ишлаб келсам ёмонми? Шу баҳонада кўрмаган жойларимни ҳам кўраман. Демак, кўпроқ одам топишим керак. Қанча тез бўлса шунча яхши. Ахир мақсад

пул топиш бўлгандан кейин фарқи нима, бу ерда топдингми ёки у ерда. Ҳа тўғри! Энди қаерга борсам экан? Айтгандай, бу янгиликни Мунисага айтишим керак. Йўқ, йўқ! Яхшиси ҳаммаси ҳал бўлгандан кейин айтаман. "Хурсанд бўлади." Мурод шуларни уйлаб қадамини тезлатди. Унинг юзида мамнунлик ва кўтаринки кайфият акс этарди.

Мурод четга кетиб ишлаш учун бригадасини тузаман, деб шаҳарнинг кўпгина қурилиш ташкилотларига кириб чиқди. Ўзи ҳали бормаган ва кўрмаган жойларда четда яхши иш бор, бирингиз икки бўлади, деб оғиз кўпиртириб, одамларга катта ваъдалар берди. Бу ишга ишхонасидаги Йўлдош устани ҳам ишонтириб, бирга кетишга кўндирди. Деярли бир ҳафта деганда турли ёшдаги, қўлида ҳунари бор етти кишини жамлаб бригада тузди. Уларни бу ердаги ишларидан бўшаб, ўзи билан четга бориб ишлашга рози қилди. Албатта, бу осонликча бўлмади. Улардан баъзилари "Биз у ерга борсак қандай ишлаймиз? Биз билан улар шартнома тузишадими? Иш ҳақини қандай тўлашади?", деб Муродни саволларга тутишди. Мурод бўлса, ҳеч иккиланмай, "Борсак, албатта шартнома тузилади. Иш шароитлари ҳам жуда яхши", деб ишчиларга катта маошлар ваъда қилди. Негаки, у олиб кетишга одам тополмайман, деб жуда кўрққанди. Шу боис ҳам, у виждонига қарши бориб, ёлғон гапириб, одамларни ишонтиришга мажбур бўлди. Яхшиямки, тўқиган ёлғонлари иш бериб, улар четга кетишга рози бўлишди. Муаммолар ҳал бўлгач, Мурод руҳан енгил тин олди. Ўша куниеқ қувончи ичига сиғмай, Лобар ва Нозимани олдига борди. Улардан укасини чақиришни сўради. Ҳамма нарса тайёрлигини айтиб учрашувни белгилатди. Ниҳоят, Мурод Лобарнинг укаси Азамат билан учрашди. Барча масалаларни юзма-юз гаплашиб олишди. Азаматнинг оғир вазминлиги, ёш бўлсада, ҳаётда кўп нарсани кўрганлиги Муродга ёқиб

тушди. Айниқса, Азаматнинг четдаги қурилишларда маошларнинг анча баландлиги, мабодо белгиланган вақтдан ортиқ ишласа, ҳар бир соат учун иш ҳаққи икки баробар кўп тўланиши ҳақидаги гаплари уни қувонтириб юборди. Шунинг учун у Азаматдан вақтни ўтказмасдан тезроқ йўлга тушишни илтимос қилди. Азамат ҳам Муроддан шу гапни кутиб турган экан, шекилли "Майли, мен у ёққа телефон қилай, насиб бўлса, бир-икки кундан кейин жўнаймизда", деб юборди. Бу гапдан Муроднинг кўзлари нурга тўлиб, ич-ичидан қувониб кетди.

Шундай қилиб улар гапни бир жойга қўйишди. Ўша куниёқ Азамат Россиядаги Максим исмли мижозига телефон қилиб, йўлга чиқишаётганини айтди. Вақт зиқлигидан Мурод ҳатто уйига бориб онаси билан хайрлашишга ҳам улгурмади. У онасига бор йўғи икки қатордан иборат, "Ойижон, мен четга ишга кетаяпман. Мендан хавотир олманг. Жойлашганимдан кейин ўзим сизларга хабар қиламан", деган қисқагина хат жўнатди, холос. Ҳамма ишлар битиб, билетлар олингандан кейингина Мурод бу ҳақда Мунисага айтди. Бечора қиз бу хабарни эшитиб тарашадай қотиб қолди.

- Мурод ака, яқиндагина ишга кирган эдингиз. Наҳотки энди пулни орқасидан қувиб бегона юртларга кетишингиз шарт бўлса, - деди Муниса кўзлари ёшга тўлиб. - Ахир шу ерда ишлаб топаётганингиз ҳам бўларди-ку!

- Азизам, ташвишланманг! Мен тезроқ қайтишга ҳаракат қиламан. Тўйимизга етарли маблағ қўлимга тушиши билан ортга қайтаман. Ишонинг! - деб, у қизни юпатишга интилди.

Муниса йиғидан тўхтаб кўз ёшларини артаркан, Муроднинг жавдираб турган кўзларига боқди. Унда яққол акс этиб турган меҳрга тўла самимийлик қизнинг кўнглини бироз бўлса-да, юмшатгандай бўлди.

- Менга ҳам сизни ташлаб узоққа кетиш осон эмас. Начора? Боришим керак. Яхшиси оқ йўл тиланг!

Нима қилсин бечора қиз? Муродни кетишини сира-сира истамаса ҳам, унга оқ йўл тилашдан бошқа чораси қолмаганди. Эртаси куни Муниса Муродни кузатиш учун вокзалга чиқди.

- Ой бориб омон келинг! Мен сизни кутаман!- деб Муниса илиқ гаплар айтиб, йўл олдидан Муроднинг кайфиятини кўтарди.

Поезд ўрnidан қўзғалиб анча узоқлашгач, қизнинг кўзлари жиққа ёшга тўлиб кетди. У шу пайтгача атайдаб йиғидан ўзини зўрға тутиб турганди. Энди бўлса, таранг асаблари бўшашиб кетди. Шундан бўлса керак, ҳўнграб йиғлаб юборишидан қўрқиб, оғзини рўмолчаси билан маҳкам бекитди. Аммо шошқатор ёшлари аллақачон унинг юзини юваётган бўлса-да, поезд кетган томондан кўзини узолмасди.

Мана, Азамат Мурод бошчилигидаги етти ишчини олиб икки кундан бери йўл юрмоқда. Улар поезднинг иккита пласкарт бўлинмасини банд қилишган. Ёши сал каттароқ усталар пастки ўринларни эгаллашган. Шулар қатори Мурод ҳам. Қолганлар эса иккинчи қаватда узала тушиб, бепоён Қозоғистон чўлларини томоша қилиб кетишяпти. Уларга фақат овқат вақтидагина пастга тушишга ва иложи борича вагонда бўлар-бўлмасга санқиб юрмасликка, пулни тежашга кўрсатма берилган. Азамат бўлса, ўз ҳурматини билиб купе вагондан жой олган. Кунига уч-тўрт марта поезд ресторанидан овқатланади.

- Мурод, ука, - деди Йўлдош уста нонуштадан сўнг. - Ўзингиз олдин у ёқларга борганмисиз. Яхши жойларми, ўзи?

Мурод қачондир шундай савол берилишини биларди. Шунинг учун ҳам у ҳар доим иложи борича бу саволдан қочишга интиларди. Аммо бу сафар уларга нимадир дейиши керак. Бўлмаса ишончни йўқотиб қўйиши турган гап.

- Мен-ку у ерларда бўлмаганман. Аммо Азамат ака кўп йиллардан бери ўша ёқларда ишлаб тирикчилик қилади, - Мурод ишонч билан гапираркан, усталарнинг нигоҳидан кўзларини олиб қочишга интилди.

- Ука, сиз ўзи Азаматни яхши биласизми? - сўради пакана бўйли уста.

Муродни бу савол эсанкиратиб қўйди. Очиғи у нима дейишга тили лол эди. Кечагина танишдим, деб ҳақиқатни айтса борми, ҳамма иш расво бўлади! Бу аниқ. Нима десам экан? Нима ёлгон тўқиса ҳақиқатга яқин бўлади, улар ишонишади? Ана шу ўйлар унинг ҳаловатини ўғирлади.

- Ҳа, биламан, - деб юборди у охири нима бўлса бўлар, қабилида иш тутиб бироз жимликдан сўнг.

- Ундай бўлса яхши, - деди пакана уста хотиржам бўлиб. - Бир неча марта бориб келган одам у ерларнинг пасту-баландини яхши билади. Бизга енгил бўлади.

- Ҳа, тўғри. Лекин бир нарсани унутмаслигимиз керак, - деди Йўлдош уста юзлари ўзгариб.

- Нимани? - сўради хавотирга тушиб Мурод.

- Ишга тушганимиздан кейин, ўн-ўн беш кун ўтиб хўжайиндан аванс сўрашимиз керак.

- Нима, улар беради, деб ўйлайсизми? - ишонқирамай сўради Мурод.

- Албатта беради. Биз ҳар доим шундай ишлаганмиз, - деди пакана уста Йўлдош устанинг гапини маъқуллаб.

- Ахир, бегона юртларда пулсиз юриб бўладими? - деди Йўлдош уста хотиржамлик билан вагон ойнасидан узоқларга тикиларкан.

- Майли, аванс бўлса сўрармиз. Олдин борайлик, жойлашайлик. Кейин бир гап бўлар, - деди Мурод суҳбатни юмшатишга интилиб.

- Ҳамма ишни олдиндан келишиб қилганимиз яхши. Баъзилар четга ишга бориб бир мириям тополмай келаяпти, деган гапларни кўп эшитганмиз, - деди пакана уста

чўргокосирлик билан. - Бола-чақамизни, иссиқ уйимизни ташлаб бегона жойларга бориб ишлагандан кейин, яхшироқ пул билан қайтсак, дейман-да.

- Ҳа, тўғри айтасиз. У ёқларга ишга кетаётганлар катта пул илинжида боришаяпти, - деди Йўлдош уста. - Лекин улар орасида касал ётган ота-оналарини ҳам ташлаб, ишга кетиб, ҳатто уларнинг жаназасида қатнашолмаган фарзандлар ҳам бор, дейишади. Бу жуда ачинарли ҳолат. Мана биз ҳам оиламиз ташвишларини аёлларимиз елкасига юклаб, ишга кетаяпмиз. Шунга яраша дурустгина даромад билан қайтмасак, жуда уят бўлар-ов.

- Худо хоҳласа ҳаммаси жойида бўлади. Ниятни яхши қилайлик уста, - деди Мурод ҳам бирсз қизишгандай бўлиб. - Ахир мен ҳам, онамни, укаларимни ёлғиз ташлаб каттароқ пул топай деб кетаяпман-ку!

- Тўғри айтасиз. Худо хоҳласа, катта пул билан қайтамиз, - деди Йўлдош уста масалага нуқта қўяркан. Ҳамма бу гапга қўшилгандай бош илғади.

Кўшни вагонда эса Азамат ўйчан ўтирар, кўзлари узоқ-узоқларгача поёнсиз кетган Қозоғистон чўлларига қадалган эди. Унинг хаёлларини гўё вагон тебраниши аллалаб бораётгандек эди.

Худо бераман деса, ҳеч гап эмас экан, ўйларди у. Фақат манави хум қалани ишлата билсанг бас. Пул ўзи оқиб келаверади. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Мурод кутилмаганда унинг оёғи остидан чиқди. Ўзи югурди, ўзи одам топди. Ҳамма нарсани чайнаб Азаматни оғзига солиб қўйди. Энди у шу тайёр луқмани ютолса бас. Ютаман! Яна хаёлидан ўтказди Азамат ишонч билан. Булар менга нима бўпти? Ахир у бундан ҳам катта бригадаларни чув туширган-ку! Тажрибаси бўлса бор. Нимадан қўрқади? Шу ерга келганда Азамат ўйланиб қолди. Уни хаёлига ярим йилча илгари бўлиб ўтган воқеалар туша бошлади...

Азамат олдинги сафарида ҳам ўнта устани Россияга олиб

бориб ишлатганди. Усталар катта бир универмаг директорининг уйида тўрт ойча роса тер тўкишди. Тўғри, директор келишилган ҳамма суммани бир тийинигача қолдирмасдан Азаматга берди. Чунки Азамат бу ишни ўзи топиб, ўзи нарх-навосини келишган эди. Ҳатто у иш бошланмасдан олдин аванс деб, 3 минг долларни директордан олиб банк орқали уйига, хотинининг номига жўнатиб юборганди. Бундан содда усталар тамомила хабарсиз эди. Мабода билиб қолишса борми, катта жанжал кўтаришлари аниқ эди. Шунинг учун ҳам Азамат бу ғалвани олдини олиб, ишчиларга "Директор пул масаласида фақат бир киши, у ҳам бўлса мен билан гаплашаркан. Бошқа ҳеч ким мендан пул сўраб кўзимга кўринмасин, деб тайинладилар", деди. Албатта бу ёлғонни у шунчалик эҳтирос ва маҳорат билан айтдики, ҳатто унинг ўзи ҳам бу тўқиган ёлғонига ишониб кетди. Ниҳоят, иш тугаб объект топширилгач, Азамат директор билан келишилган суммадан қолган 17 минг долларни қуртдай санаб олдида чўнтагига урди, ишчиларга тарқатмади. Қандай бўлмасин, у шу пулни ишчиларга бермаслик пайига тушди. Ўйлай-ўйлай буни осонгина йўлини топди. Ишчиларни йиғиб, директор бор йўғи 10000 доллар берди. Агар кўнмасак бизни милицияга топшириб юбораркан. Паспортларимизни ҳам бермади. Энди нима қиламиз, деди. Аслида эса, директор унга тушдан кейин магазинга ўтсанг, паспортларни сейфдан олиб бериб юбораман деганди. Ҳақиқатдан ҳам, иш бошланишидан олдин Азамат шаҳарга чиқмасин, қочиб кетишмасин, деб усталарнинг паспортларини йиғиб олиб, директорга бериб қўйганди. Азамат келтирган бу шум хабардан ишчилар ўртасида бақир-чақир бошланди. Олдиниға оғзиларига келган сўзлар билан директорни ҳақорат қилишди. Азамат ҳам қараб турмай уларга қўшилиб болохонали сўкишлар қилди. Ахир, у индамай турса, бу ерда бир гап бор, деб ундан шубҳаланишлари ҳам мумкин эди-да. Узоқ баҳсдан

кейин усталар чарчаб тинчиб қолишди. Шунда Азамат "қўлларидан нимаям келарди, ўзга юртларда милицияга тушишни ким ҳам истарди," деб ўйларди.

Ҳа, бу ерда бирор нопокроқ милициянинг қўлига тушдингми, тамом. Каттароқ пул бермасанг, қўйиб юбормайди. Ўзиними ёки бирор қариндош уруғини уйига олиб бориб эзиб ишлатади. Ишламасанг, бир баҳона тўқиб қаматиб юбориши ҳам мумкин. Ахир қонун улар тарафида бўлса. Сен бу ерларда ҳеч ким эмассан. Ҳар қандай инсоний ҳақ-ҳуқуқлардан маҳрум одамсан. Улар учун ўлжасан, қулсан, вассалом. Бу аччиқ ҳақиқатни усталар яхши билишарди. Чунки то бу ерга етиб келгунча уларни бир неча бор милиция ходимлари тўхтатиб, қаттиқ савол-жавобга тутишганди. Бундан ҳам ёмон бўлиши мумкинлигини улар ўшандаёқ тушиниб етишганди. Негаки, ватанингдан узоқларда, мусофир ўлкаларда ҳеч кимга арзингни айтолмаслигингни, ноҳақ уриб хўрласалар, қулдек азоб берсалар ҳам улар ҳақу, сен ноҳақ бўлиб қолаверишингни, ҳатто ўлдириб юборишса ҳам, сени биров сўрамаслигини усталар яхши ҳис қилишарди. Шунинг учун ҳам улар Азаматнинг ёлғонига ишонишди. Ноиложликдан бу кўнгилсиз шартларга рози бўлишди. Бошқа чоралари ҳам йўқ эди. Ўша ўн мингни ўртага ташлаб бўлишдию, тақдирларига тан бериб кетишаверди. Азамат эса бу мушкул ишни осонликча ҳал бўлганидан чексиз хурсанд эди. Аммо сир бой бермади. Тушдан кейин у магазинга ўтди. Директор паспортларни Азаматга бераркан нимадир демоқчи бўлгандай уни ўтиришга таклиф қилди.

- Сизларга янги иш бор. Укамга худди меникидай уй қуриб берасизлар. Пулидан хавотир олманглар. Қанча сўрасанглар, у тўлайди, - деди жиддий оҳангда ишонч билан директор. Очиғи Азамат бундай таклифни кутмаганди. Эсанкираб қолди. Сўнг ўзини қўлга олди.

- Майли, қуриб берамиз. Фақат уйимизга бориб

келишимиз керак. Хотин, бола-чақа дегандай, ўзингиз тушунасиз. Бу ёғига совуқ тушиб қолди. Ишни баҳорда бошлаймиз, - деди Азамат директорнинг райини қайтармай.

- Яхши. Унда тезроқ бориб келинглар. Укамга айтаман, кутади, - деб директор гапни қисқа қилди.

- Раҳмат. Сизга малол келмаса бир илтимосим бор эди...

- Марҳамат айтавер! - деди буйруқ оҳангида директор.

- Ўша уйни ҳам сиз билан савдолашиб, иш ҳақимизни сизнинг ўзингиздан олсак бўладими? - сўради Азамат.

- Албатта. Барибир укам бу ерда эмас. Пойтахтда яшайди. Катта одам. Келишга вақти йўқ. - Директор иш ҳал дегандек масалага нуқта қўйиб ўрнидан турди.

- Жуда яхши. Кечроқ ҳайдовчингизни жўнатсангиз дарвозани калитини бериб кетардим.

- Келишдик. Сизларга оқ йўл. Баҳорда кутаман, - деб директор Азамат билан қўл бериб хайрлашди.

Азамат универмагдан чиқаркан ўзида йўқ хурсанд эди. Чунки у ўзининг ақл-заковати туфайли мумайгина пул ишлаб олганди. Бунинг устига уй қурдираман деган, янги мижозлар ҳам орттирди. Насиб бўлса, иши шундай кетаверса, тезда бойиб кетади. Ҳа, охирги ишидан унинг ўзи ҳам мамнун эди. Иморатмисан иморат бўлди-да, ўзи. Атрофдаги бошқа бойваччалар ҳам бинога ҳавас қилишиб буюртмалар беришга тайёр эдилар. Шундай қилиб, Азаматнинг "шарофати" билан чув тушган усталар шўр пешоналарини артиб, тўрт ойлик азобли ишлардан сўнг арзимаган пул билан уйларига қайтишди. Қиш ўтиб совуқ кунлар ортда қолди. Азамат учун Россияга кетиш вақти тобора яқинлашарди. Шунинг учун ҳам у тиним билмай четда ишлашни хоҳловчи содда одамларни изларди. Шундайларни топди ҳам. Кейинги маҳаллада бир йилдан бери бир бойвачча қурдираётган мисоли қасрдек осмон ўпар уй битказилаётган эди. Азамат шу объектга бориб усталарни четдан кузатди. Қараса, бинойидек қўлидан иш келадиган,

энг асосийси, соддадил, ишонувчан йигитлар эканлигини сезди. Алдаб-авраса, балки кетишга кўндирарман, деб ўйлади у. Шундай ҳам қилди. Уларнинг ишончига кирди. Бор маҳоратини ишга солиб ёлғон-ёшиқлар тўқиб, жуда катта маошлар ваъда қилиб, ўзи билан кетишга кўндирди. Йўлга чиқишдан олдин эса универмаг директорига сим қоқиб, поезд вокзалига чиқиб кутиб олишларини илтимос қилди. Шундай ҳам бўлди. Хавф-хатарсиз манзилларига етиб олишди. Борган заҳоти Азамат ишчиларнинг паспортларини рўйхатга кўямиз, баҳонаси билан йиғиштириб олди-да, одатдагидек директорга топшириб қўйди. Ахир паспортсиз бирортаси бу ердан кетолмаслигини у яхши биларди. Кунлар ўтиб объект яқунланди. Бу сафар ҳам Азаматнинг ҳийласи иш бериб, усталарни чув туширди.

- Бир амаллаб паспортларни олиш керак. Кейин тезроқ бу шаҳардан қочиш керак. Бўлмаса директор бизни милицияга топшириб юборади, - деди Азамат усталарнинг юрагига гулгула солиб. - Агар қўлга тушсак, тамом деяверинг. Бир йилга қамалиб кетамиз-а. Бунақасини кўп кўрганман. Бу ердаги одамлардан ҳамма нарсани кутиш мумкин. Ўлдириб юборишдан ҳам тойишмайди.

Бунақа гапларни кутмаган содда ишчилар саросимада қолишди. Нима бўлсаям Азаматдан паспортларини олиб беришини сўрашди. Азаматга ҳам шу гап керак эди. Хуллас, бу иш ҳам хакирдан қил суғиргандай ўтди. Ўшанда Азамат универмаг директори билан хайрлашаётганда, у Максим деган одамни телефон рақамини Азаматга бериб, "Мана бу Максим деган яқин танишимни телефони. У сен билан учрашмоқчи. Зарур гапи бор экан. Кетишингдан олдин бир гаплашиб кўр", деганди. Азамат кабинетдан чиқиб кетаркан, қабулхонадаги телефонни кўриб, "Ишни чўзиб ўтираманми, бир гаплашайчи", деб Максимга телефон қилди. Белгиланган жойда улар учрашишди. Максимнинг таклифи Азаматга жуда маъқул келди. Шунга кўра, Азамат

Ўзбекистондан ишчиларни бу ерга олиб келиб Максимга топшириши, Максим эса олиб келинган ҳар бир ишчи учун унга 700 доллардан пул беришига келишиб олишди. Ахир, Азамат шундай қилса, бели оғриб лой кўтармайди. Объект қачон тугайдию, қачон пул оламан, деб юрмайди. Керак бўлса, ҳар ойда бир марта одам олиб келиб Максимга беради-ю, қуруғини санаб олиб уйига кетаверади. Қолгани билан иши йўқ. Олиб келинган ишчилар бу ерларда нима иш қилади, қанча соат ишлаб, қанча ойлик олишади, нима сб-ичади, у ёғи Азаматни қизиқтирмайди. Бунинг нимаси ёмон экан? Айни кўнгилдаги иш-ку! Азамат ўшанда, ана шу ширин хаёллар билан уйига қайтганди. Бу ишнинг сердаромадлигини айтиб опалари Лобар ва Нозимани ҳам ўзига шерик қилиб олганди. Гўёки оилавий бизнес тузиб, топганлари ўртада эди.

Мана, бу сафар ҳам Азаматнинг омади чопаяпти. Лобар ва Нозима унга Муродни рўбарў қилди. Насиб бўлса, ҳаммаси зўр бўлади, катта даромад билан қайтаман, хаёлидан ўтказди у. Лекин Азамат учун бир масала ҳали мавҳум эди. Уларни вокзалда кутиб олишармикан!? Ахир, бу сафарги буюртмачи билан ҳеч қачон иш қилмаган-ку. Қолаверса, Максим билан фақатгина бир марта учрашган, холос. Оғзаки келишиб олишган. Мабодо Максим ваъдасида турмасачи? Унда нима қилади? Бу усталарга қаердан иш топади? Нима бўлса, бўлар! Таваккал қиламан, деди Азамат ўзига ўзи. Сўнг балки ҳаммаси яхши бўлар, деб Максимга қачон йўлга чиқишларини ва қайси соатда етиб боришларини телефон қилиб айтганди. Максим эса, хавотир олма, ўзим вокзалга чиқаман деганди. Мабодо ҳеч ким кутишга чиқмасачи? Вокзалнинг ўзидаёқ милициянинг қўлига тушиб қолишсачи? Унда аҳволлари нима бўлишини Азамат яхши билади. Бу ерларнинг милициясини алдаб узоққа бориб бўлмайди. Нопокроғи учраса майлику-я, пул билан қутилиб кетса бўлади. Аммо пора олмайдиганлари

чатоқ. Гап-сўзсиз авахтага тиқишлари ҳам мумкин. Шуларни ўйлаб унинг юраги сиқилди. Балки ҳаммаси жойида бўлар. Максим бир сўзли одамдир. Ўзи чиқолмаса, албатта, вокзалга одамини чиқарар. Қарама-қарши ҳаёллар исканжасида қолган Азамат йигитлар билан қош қорайганда айтилган манзилга етиб келди. Поезддан тушиб перронда бироз кутиб қолишди. Аммо уларни ҳеч ким кутиб олишга чиқмади. Энди нима қиламан? Бирор кор-ҳол бўлмасдан тезроқ бу ердан кетиш керак, хаёлидан ўтказди у. Аммо кечикди. Шу пайт қаердандир тўртта давангирдек милиционер пайдо бўлиб йўлларини тўсди. Йигитларга паспортларини кўрсатишни талаб қилди. Улар кўрққанидан тезда ҳужжатларини йиғиб беришди.

- Рус тилини биласанларми? - сўради милиционерларнинг капитани.

Йигитлар "ҳа биламиз" дегандек бош чайқашди.

- Жуда яхши. Унда бошлиқларинг ким?

Йигитлар Азаматга қарашди.

- Ҳа, сенмисан буларни каттаси. Нега индамайсан. Қани айт, бизнинг шаҳарга нега келдиларинг? Қаерга бораяпсанлар? Гапир!

Азамат ортиқ жим туrolмасди. Шерикларидан хижолат тортиб, бир қадам олдинга чиқди.

- Командир, сиз билан ҳоли гаплашиб олсам бўладими?- у дадиллик билан ўзини қўлга олишга ҳаракат қилди. Капитан ҳам бу таклифга қаршилиқ қилмади. Азамат "қани юринг" дегандек уни четга имлади.

- Сизлар ҳов анави одамни текширинглар, - деб буюрди капитан ходимларига чарироқда жамодонини зўрға судраб кетаётган қора сочли новча йигитни кўрсатиб. Сўнг у Азамат билан ишчилардан нарироқ кетишди.

Азамат бунақа пайтда улар билан қандай гаплашишни жуда яхши биларди. Чунки у бир-икки марта бу ернинг милиционерларига дуч келиб, вазиятдан чиқиб кетганди.

Энг асосийси, ишонч билан гапирса бўлди. Бу сафар ҳам шаҳарнинг баобрў одамларидан бири, универмаг директорини номини айтса, балки қўйиб юборар. У ҳам бўлмаса, пул таклиф қилади. Азамат шуларни ўйлаб дарров мақсадга ўтди.

- Командир, шаҳар марказий универмаги директорини танисангиз керак. Биз уни уйига ишлагани кетаяпмиз, - деди у дадиллик билан.

- Ростанми? Сен уни қаердан биласан? - сўради капитан ишонқирамай.

- Биз олдинги сафар ҳам уникида ишлаганмиз. Москвада давлат аппаратида ишлайдиган укаси бор. Унга ҳам уй қуриб берганмиз. Ўша амалдорни бу шаҳар раҳбарлари яхши билишади. Ишонмасангиз телефон рақамини бераман. Ўзингиз гаплашинг! Бизни кутиб олишга одам юбориши керак эди, - деди яна Азамат бўш келмай.

- Шунақами? Майли, ҳаммасини аниқлаймиз. Керак бўлса, телефон ҳам қиламиз, - деди капитан Азаматни сўзларига ишонмай қатъиятлик билан.

- Командир, гапим рост, ишонаверинг? Мен ҳозир сизга уни телефон рақамини бераман, - деди-да Азамат ортга ўгирилиб шошилганча ишчиларнинг олдига келди. - Иш чатоқ йигитлар. 300 доллар сўраяпти. Бермасак, бир ой текинга ишлашга мажбур қиларкан! Сизлар саккиз киши, менга 200 доллар йиғиб беринглар. Қолган 100 долларни ўзим қўшаман, - деди шоша-пиша ердаги сумкасини титкилаб ён дафтарчасини оларкан.

Мурод ва бошқа йигитлар гангиб қолишди. Умрларида илк бора чет элга чиқиб, биринчи қадамлариданоқ шундай кўнгилсизликларга дуч келамиз, деб улар сира ўйлашмаган эди. Муродни кўнгли гашланди. Ўзи кўрмаган, ўзи билмаган жойларни мақтаб, усталарни кўндирганидан хижолат тортиб кетди. Атрофдаги йигитларнинг кўзига тик қаролмай, ўзини айбдордек ҳис қила бошлади. Биринчи

қилган хатоси Азаматга ишонгани бўлди. Бу ноқас вокзалда кутиб олади, деганди. Ҳеч ким кутмади-ку! Энди нима қилади? Барча йигитларнинг хаёли айқаш-уйқаш бўлиб кетганди. Бирон марта ҳам милицияга иши тушмаган усталар бутунлай эсанкираб қолган эдилар.

- Қани бўлинглар, нега қараб турибсизлар?! Пулларингни чиқаринглар. Улар айтганини олмаса, барибир қўйиб юборишмайди, - деди Азамат.

Йигитлар ноилож қолиб тезда айтилган суммани йўғиб Азаматнинг қўлига беришди. У пулни олиб нарироқда турган капитан томон кетаркан, йўл-йўлакай 200 долларни чўнтагига тикди.

- Командир, универмаг директорини телефони мана. Бемалол сўрашингиз мумкин. Эртагаёқ у кишининг ўзи, паспортларимизни рўйхатдан ўтказди, - деди Азамат ишонч билан капитанга ён дафтарчасидаги рақамларни кўрсатаркан.

- Тушунарли, - деди капитан унга янада синчковлик билан.

- Илтимос, ҳозир телефон қилинг, ҳақлигимга ишонасиз. Ахир, ўзингиз биласиз-ку, бу ёқларга келадиган одамлар бола-чақаларини ташлаб, фақат ишга келишади. Кўча-куйда санғишга эмас, - деди Азамат бор ҳақиқатни айтаётгандай ялиниш оҳангида.

Капитан бир лаҳза хомуш турган ишчиларга қараб, нималарнидир ўйлаб қолди-да, сўнг хаёлини жамлаб Азаматга юзланди.

- Хўп, майли. Ишонтирдинг. Тезроқ кетинглар бу ердан, - деб, унга паспортларни қайтариб берди-да, ўзи нарироқдаги киши билан баҳслашаётган ходимлари томон юрди. Азамат хурсанд бўлиб кетди. Худо бераман деса, ҳеч гап эмас экан. Милициядан ҳам қутилдим, баҳонада 200 доллар ҳам ишлаб олдим, ўйлади у. Бу соддаларга нима десанг ҳам ишонишар экан. Айни муддао. Ҳақиқатдан ҳам

шундай эди. Ҳали олдиндаги жирканч ниятларини амалга ошириш учун Азаматга ана шундай лақмалар керак эди. Чунки катта даромад орттириш йўлида унга мана шундай очикқўнгил, софдил одамлар осонгина қурбон бўлади. Азамат беихтиёр шуларни ўйларкан, йигитларга қараб мийиғида кулиб қўйди.

- Йигитлар, бу ердан тезроқ кетайлик, бўлинглар! - буюрди Азамат сумкасини елкасига осаркан хурсанд ҳолатда. Улар вокзалдан чиқиб автобустга ўтиришди. Қаёққа кетишаётганини Азаматдан бўлак ҳеч ким билмасди. Қайсидир бекатда тушишди. Оқшом бўлганидан кўчада одам сийраклашиб қолган. Азамат йигитларга "Шу ерда туринглар", деди-да нарироқда чироқлари ёниб турган почта бўлимига кириб кетди. Ташқарида қолган йигитлар Муродга ён қараш қила бошлашди. Тўғрида, уларни ишлаб турган иссиқ жойларидан ким қўзгатди, Мурод эмасми?

- Бу ёғи неча пулдан тушди, ука, - писанда қилди пакана уста. - Шунақа қилиб юраверамизми?

- Кеч бўп қолди. Қаерда тунаймиз, - деди яна бошқаси.

- Тўғрисини айт. Иш тайинми, ўзи, - хавотирда сўради Йўлдош уста.

Мурод бу саволларни қайси бирига жавоб беришни билмасди. Чунки у усталарнинг олдида тили қисик одамдек бўлиб қолганди. Ортиқ чидолмади.

- Азамат ака иш тайин, гаплашиб қўйганман деганди, - деди Мурод хорғинлик билан. - Хавотир олманглар, ҳаммаси яхши бўлади.

- Бир-икки кунда ишга тушмасак, бўлмайди. Еб-ичиш деган гаплар бор, - деди пакана уста.

- Ҳа, гапингиз тўғри. Насиб бўлса, ишлаб чарчаймиз ҳали, - Мурод пакана устанинг гапини маъқуллагандай бўлди.

Шу пайт почта томондан Азаматнинг қораси кўринди. У хурсанд эди.

- Нима гап, тинчликми? - сўради Мурод бетоқат бўлиб.

- Хавотир олманглар, ҳаммаси жойида. Бизга керак одамни телефонда топдим. Гаплашдим. Ҳозир машинада келиб бизни олиб кетади, - деди Азамат елкасидан тоғ ағдарилгандай. Йигитларнинг юрагида умид учқунлари уйғониб, анчадан бери тунд бўлган юзлари ёришди. Мурод ҳам енгил нафас олиб "Мана айтгандим-ку сизларга, ҳаммаси яхши бўлади", дегандай йигитларга бошқача қараш қилди. Ҳақиқатан ҳам, орадан кўп ўтмай "Газел" автомашинаси уларнинг ёнгинасига келиб тўхтади. Ундан ўттиз беш-қирқ ёшлар атрофидаги қотмадан келган, новча Максим тушиб келди. Йигитлар билан саломлашгач, уларнинг ҳар бирига синчковлик билан қараб чиқди-да, Азаматни четга тортиб ниманидир шивирлаб гаплашиб олишди...

- Қани, машинага чиқинглар! - буюрди Максим.

Йигитлар бирин-кетин машинага ўтиришди. Чамаси ярим соат йўл юрганларидан кейин шаҳар ортда қолди. Мурод ойнадан қараб кетар экан, унинг хаёлидан "Демак шаҳардан ташқарида ишлар эканмиз-да", деган фикр ўтди. Йигитларга қаради. Аммо салонда чироқ ўчирилгани учун уларнинг юзларини аниқ кўролмади. Балки улар ҳам "Бу ёғи нима бўларкин, худойим тақдиримизга нималар ёзган экан" деб, яхши ниятлар қилиб кетишаётган бўлса, ажаб эмас. Ахир, улар энди уйларидан минглаб километр олисда бўлишса, бундан бошқа ниманиям ўйларди. Мурод ҳам шу лаҳзаларда мусофирчиликда одамзод ҳар қандай вазиятларга дуч келишини ва бошга тушган қийинчиликларни енгиб ўтиш учун аввало сабр-тоқат ва кучли ирода кераклигини қалбдан ҳис этиб борарди. Орадан бир соатча вақт ўтди. Катта асфальт йўлда ўқдай учиб кетаётган "Газел" ўнгга қайрилиб қандайдир тор кўчадан ўрмонзор томон кетди. Чамаси ўн беш дақиқадан сўнг, машина қурилиши яқунланмаган катта бир қўرғон дарвозаси олдига келиб тўхтади.

- Етиб келдик, тушинглар, - деди Максим йигитларга.

Йигитлар юкларини олиб машинадан тушишди. Максим дарвозани очиб уларни ичкарига бошлади. Машина чироғи қўрғон ичкарисини ёритиб турди. Қоронғуда бино ҳаддан ташқари ваҳимали кўринарди.

- Мана шу вагончаларда яшайсизлар, - деди Максим нарироқда турган иккита қурилиш вагончасини кўрсатиб.

- Ичкарида ҳамма нарса бор. Қозон-товоқ, кўрпа-тўшак. Эртага бозорлик қилиб келаман, овқатни ўзингиз тайёрлайсиз. Дарвозадан ташқарига чиқиш йўқ. Тушунарлими?

Мурод йигитларга қаради. Улар тушундик дегандек бош чайқашди. Очиғи бундан бошқа иложлари ҳам йўқ эди.

- Бугун дам олинглар, эртага иш бошлайсизлар, - деди Максим қатъиятлик билан. Шу пайт давангирдай келадиган ҳайдовчи қандайдир селофан пакетларни олиб келиб ерга қўйди.

- Ҳа айтгандай, мана бу сизларга овқат. Бугунга етади. Энди сен йигитлардан паспортларни йиғиб ол! - буюрди Максим Азаматга. - Эртага милицияга олиб бориб рўйхатга қўйиш керак. Унинг бу сўзларига ҳеч ким эътироз билдирмади. Мурод ҳам. Чунки бу ерларнинг қонун-қоидаларини улар қаёқдан билсин, ахир. Бир зумда ҳужжатларини тўплаб Максимга топширишди.

- Азамат! Сен мен билан кетасан, - деди Максим дарвоза томон юраркан. Азамат унга эргашди. Бироздан сўнг машина ортга қайрилиб, қўрғон зимистон ичида қолди. - Биринчи ишинг ёмон эмас, - деди Максим машинада кетишаркан хурсанд бўлиб. - Бизга кўпроқ одамлар керак. Бу кам, тушундингми?

- Пулини тўласангиз бўлди. У ёғидан хавотир олманг, - деди Азамат ҳам бўш келмай. - Ишончли одамларим бор. Нечта десангиз шунча ишчи йиғиб беришади, олиб келавераман.

- Яхши. Бугун сени меҳмон қиламан. Эртага Ўзбекистонингга жунайсан. Менга яна элликтача одам керак бўлади.

Азамат бу сўзни эшитиб ўнғайсизланди. Қулоқларига ишонмади. Наҳотки эшитгани рост бўлса! Ахир элликта ишчи ўттиз беш минг доллар дегани-ку! Омад келса ҳеч гап эмас экан. Азамат яқин кунларда шунча пулга эга бўлишини ўйлади-ю, ўзида йўқ хурсанд бўлиб кетди. Қувонганидан бақириб юборгиси келди, аммо ўзини тутиб қолди. Бу орада Максим чўнтагини кавлаб бир пачка доллар чиқариб санади. Сўнг унга узатди.

- Мана бу сени ҳаққинг, беш минг олти юз.

Пулни кўрган Азаматнинг кўзлари ўйнаб кетди. Уни олиб чўнтагига соларкан, бу ишга янада ишончи ортиб, дадиллашди. Пулни кучиданми, илҳомланиб, унинг гаплари энди бурро-бурро, ишончли чиқа бошлади.

- Қанча одам керак бўлса, топамиз-у, лекин уларни бирданига олиб келолмайман. Гуруҳ катта бўлиб кетса кўзга ташланиб қолади.

Азаматни гапида жон бор, деб ўйлади Максим. Бу шаҳарда тўда-тўда бўлиб юришнинг ўзи бўлмайди. Ҳаммани эътиборини тортмай бу ишни силлиққина, ими-жимиди қилган маъқул.

- Майли, ўзинг биласан. Кам-камдан бўлсаям, тезроқ олиб келавер, - деди Максим бироз ўйлангандай бўлиб.

- Шунча одамни қандай ишлатасиз, объектларингиз етарлими?

- Ишчи сўраган буюртмачиларим навбат кутиб туришипти, хомкалла, - деди Максим Азаматни гапидан жаҳли чиқиб - Ўзимдан ортганини уларга сотаман.

- Шунақами?

- Бўпти, кўп савол берма. Пулингни олдингми, бас. Нима қилсам бу менинг ишим. У ёғини суриштира! - эътироз билдирди Максим.

- Яхши, - деди Азамат юзини қоп-қоронғу ўрмон томон бураркан.

Бироздан кейин "Газел" ўрмонзорнинг тор йўлидан асфальтли катта йўлга чиқди-да, тезликни оширди. Улар шаҳарга ошиқишар эди. Олдинда эса икки ҳамкорни шовқин-суронли тунгги ресторан кутаётганди. Ахир, биринчи ишни ювмай бўладими?...

Максим ва Азамат кетгандан кейин қўрғон қоронғуда зимистонга айланди. Усталар гугурт ёқишиб вагончаларга кирдилар. Ҳамма ёқ ивирсираган, қачонлардир пиширилган овқат қолдиқларининг бадбўй ҳиди димоғни ачитади. Нарироқда эса, авра-астари идраб кетган матраслар ётарди. Қўланса ҳиддан улар бу ерда тонг оттириш амри маҳоллигини тушунишди. Иккинчи вагончада ҳам аҳвол шу эди. У ерда ҳам ҳамма нарса алғов-далғов бўлиб ётарди. Яшаш учун оддийгина шароитнинг ўзи, йўқ. Хуллас, иш Мурод ўйлаганидек бошланмади. Ўзи ҳам, ёнидаги усталар ҳам бу ерлардаги шароитни бошқача тасаввур қилишган эдилар.

- Бугун бир амаллаб тонг оттирайлик, эртага хўжайин келади. Ҳаммасини ўзига кўрсатиб, гаплашиб оламиз, - деди Мурод усталарни тинчлантириб.

- Ҳа, бошқа чорамиз ҳам йўқ, - унинг гапини тасдиқлагандай бўлиб Йўлдош уста чуқур уф тортди.

- Бу ердаги объект жуда каттага ўхшайди. Иш ҳажми анчамунча. Олдиндан савдолашиб, кейин иш бошлашимиз керак, - деди пакана уста.

- Мени бошқа нарса ўйлантираяпти, - Йўлдош уста қоронғуда ваҳимали кўринаётган қўрғонга қаради..

- Нима гап, тинчликми? - сўради Мурод хавотирга тушиб.

- Одатда чала қолган қурилишни хосияти яхши бўлмайди. Бу ерда ҳам олдин кимлардир ишлаган. Нега улар ишни

битирмай ташлаб кетишган? Мана сизга жумбоқ, - деди Йўлдош уста ўйчанлик билан.

- Ҳа, тўғри, - деди пакана уста. - Бу ерда бир гап бор.

Усталарни чуқур ўй босди. Бири ундай, бири бундай деб баҳслашдилар. Охири ҳаммаси эртага хўжайин келгандан кейин маълум бўлишини англаб, тинчиб қолишди. Усталар шу кеча бир амаллаб тонг оттиришди. Эрталаб уларнинг қаршисида ҳақиқатан ҳам 30-40 сотих келадиган майдонда қасрдек бўй рослаётган, усти ёпилмаган уч қаватли бино турарди. Унинг атрофи эса баландлиги 4-5 метрга етадиган девор билан ўралган эди. Усталар объектни ташқи ва ички томондан диққат билан кўздан кечирдилар. Иш ҳажми жуда катталигини англашиб, ўйланиб қолишди. Ахир, саккиз киши эртаю-кеч тиним билмай ишласа ҳам, бу бинони қишгача битириб бўлмаслиги аниқ. Шунинг учун ҳам хўжайин келса, қўшимча ишчилар зарурлигини албатта айтиш керак, деган хулосага келишди. Вақт эрталаб саккизлардан ошиб Максим ва яна бир давангирдай йигит дарвозадан кириб келишди. Максим бундан кейин «объект»га шу йигит жавобгарлигини ва ҳар қандай савол-жавоблар у орқали ҳал қилинишини айтди. Усталар Азаматни сўрашганди, Максим у қўшимча ишчилар олиб келиш учун бугун Тошкентга қайтиб келганини маълум қилди. Бу жавоб йигитларни қониқтирди шекилли, қайта Азаматни сўрашмади. Йўлдош уста Максимдан вагончалардаги шароитни яхшилаб беришни сўради. Максим бу муаммони ҳам тезда ҳал қилишини билдирди. Гап асосий масалага етиб келганди. Шу боис ҳам йигитлар Йўлдош устага қарашди. У ишчилар нима истаётганини дарров тушунди.

- Энди иш ҳақларимизни келишиб олсак, - деди Йўлдош уста Максимга. - Ойига қанча тўлайсиз?

- Ўзингиз қанча сўрайсиз, тортинмай айтингчи? - деди Максим Йўлдош устани фикрини билишга интилиб. Бу

гапни усталар кутишмаганди. Ҳайрон бўлиб бир-бирларига қараб олишди.

- Бизга қанча кўп бўлса шунча яхшида, - деди Йўлдош уста.

- Очиқроқ гапиринг, қанча истайсиз, - жиддий сўради Максим.

Устанинг хаёлига "Катта сўрасанг катта оласан", деган фикр келди.

- Ойлигимиз еб-ичишдан ташқари катта усталарга 1200, кичик усталарга эса 1000 доллардан кам бўлмаслиги керак, - деди Йўлдош уста ишонч билан.

- Шунақами, - деди Максим усталарга маънодор қараркан.

Йўлдош уста кўп айтиб юбордимов, деб хижолат торта бошлади. Натижа эса бунинг акси бўлиб чиқди.

- Мен сизларга бошқа нарх таклиф қилмоқчиман. Яхши ишласангиз катта усталарга 1500, кичик усталарга 1200 доллардан тўлайман, - деди Максим жиддий оҳангда.

Бу гапни кутмаган усталар, бир-бирларига ишонқирамай қараб олишди.

- Гапингиз ростми? - сўради пакана уста ҳайрон бўлиб Максимдан.

- Бизда гап битта бўлади, - деди Максим юзлари жиддийлашиб йигитларга қараркан. - Фақат зўр ишлашларингга тўғри келади.

- Хавотир олманг, биз бу ерга ишлаш учун, пул топиш учун келганмиз, уйнагани эмас, - деди Йўлдош уста.

- Ундай бўлса, келишдик. Қани ишга! - деди буйруқона оҳангда Максим.

Усталар хурсанд тарқалишди. Уларнинг ҳар бири энди оладиган маошларини сарҳисоб қилишарди. Ахир таклиф қилинаётган пул, уларнинг мўлжалларидан ҳам анча кўпроқ эди-да!

Шу кундан бошлаб усталар жўшқин меҳнатга шўнғидилар.

Ҳеч ким уларга фалон соатда туриб фалон соатгача ишланглар, демади. Ҳамма ўз ишини ўзи билиб қилиб кетаверди. Кўтаринки кайфият иш унимини кун сайин ошириб борарди. Гоҳ-гоҳида беғараз ҳазиллар ҳам усталарга лаззат бағишларди. Муродга ҳам энди улар бошқача кўз билан қарашарди. Ахир у бўлмаганида бундай сердаромад иш қайда эди? Шу йигит туфайли мўмай даромад билан уйга қайтишларини ҳамма биларди. Шу боис ҳам, йигитлар Муроднинг ҳурматини иложи борича жойига қўярди. Албатта, бундай ҳурмат-эҳтиромлар кимга ёқмайди, дейсиз? Ҳаш-паш дегунча бир ой ҳам охирлай бошлади. Шу вақт мобайнида усталарнинг иши анча кўриниб қолди. Кўпгина жойларда Муроднинг архитекторлиги қўл келди. Худди шу ерда у ўз билимларини амалиёт билан боғлади. Ҳатто Йўлдош устадай тажрибали инсон ҳам баъзида ундан маслаҳат сўрайдиган бўлиб қолди. Ой яқунланиб, ҳамма ўз маошларини кута бошладилар. Бироқ Максимдан дарак йўқ эди. Шунда улар қурилишга бошлиқ деб, Максим ташлаб кетган йигит билан гаплашишди.

-Хавотир олманглар, у бошқа қурилишларимизда банд. Албатта, келади. Ишни тўхтатманглар! - деди ишонч билан ҳалиги йигит.

Усталар бир ойдан ўтсада ишни сусайтиришмади. Аксинча кўтаринкилик билан ишлашиб, бинонинг бир бўлагини ниҳоясига етказай деб қолишди. Шундай кунларнинг бирида Максим келди. У объектдаги иш жараёнини диққат билан кузатар экан, бино ташқарисида шувоқ ураётган йигитларнинг ишидан қониқиш ҳосил қилди шекилли, юзларида мамнунлик пайдо бўлди. Сўнг нарироқда тахталар устида шоҳона тушакларда хуррак отиб ётган қурилиш бошлиғига қаради.

- Кундузи уйқуга тўйиб, кечаси нима қиларкина бў хумпар, - деб ўйлади Максим жаҳли чиққандай бўлиб. Сўнг уни бир тепиб уйғотмоқчи бўлди-ю, ўзини босди. Кейин

бино ичкарасига кирди. Берилиб ишлаётган Йўлдош устанинг ёнига борди.

- Жуда яхши. Иш анча унимли бўлибди. Йигитларингиз ёмон ишлашмабди. Сизларга, гап йўқ, - деди Максим Йўлдош устага мамнунлигини яширмай.

- Ҳаракат қиляяпмиз. Ахир айтувдимку биз бу ерга ишлагани, пул топгани келганмиз, деб, - деди Йўлдош уста қилаётган ишини яқунларкан.

- Ҳа, кўраяпман. Сизлардан хурсандман.

Йўлдош уста у ер-бу ерини қоқиб, Максимнинг олдига келди.

- Агар яна бир-иккита бригада бўлганида эди, қишгача бу объектни топширардик, - деди уста атрофдаги қилинган ишларга қараб.

- Шунақами? - ҳайрон бўлди Максим.

- Ҳаммаси ишлашга боғлиқ. Усталар яхши пул олишса, иш унумли кетаверади, - деди уста ишонч билан.

- Гапингиз тўғри. Эртага Азамат яна одам олиб келаяпти. Уларни шу объектга ташлайман.

- Зўр бўларди. Биз бу ёқдан, улар бинонинг нариги томонидан тушишарди. Қарабсизки, қишгача бино тайёрда, - деди уста илҳоми жўшиб. - Айтгандай иш бошлаганимизга бир ойдан ошди.

- Биламан. Шу муносабат билан кечқурин зиёфат бераман. Гаплашиб оламиз. Ҳозир шаҳарга тушишим керак.

- Жуда яхши. Ундай бўлса, мен ўзбекча ош дамлайман. Мазаси оғзингизда қолади. Фақат масаллиқларини ҳозир ёзиб бераман. Шаҳардан олиб келсангиз. Йўлдош уста қоғозга нималарнидир ёзиб унга берди. Максим кетди.

Кечқуринги зиёфат ҳақидаги хабар бир зумда ҳамма йигитларнинг қулоғига етди. Улар ўзларида йўқ хурсанд эдилар. Айниқса, паловхон тўранинг хабари ўзгача эди. Ахир, ош емаганларигаям беш-олти ҳафта бўлган эди-да. Кутилган вақт келди. Зиёфатда Максимнинг ҳотамтойлиги

тутиб қимматбаҳо рус ароғидан тортиб, немис пивосигача дастурхонга тортди. Мазаси оғизда қоладиган паловни еб кўрган Максим ўзбекларга тан бериб юборди. Албатта, бу базму-жамшиддан йигитларнинг ҳам бироз кайфи таранглашди. Кеча якунида усталар ойлик маошлари тарқатилади, деб ўйлашганди. Аммо ундай бўлмади.

- Йигитлар, мен олдинроқ сизларга пулларингни беришим керак эди. Пул тайёр, эртага десанглар, эртагаёқ бераман, - деди Максим ишонч билан. - Лекин, бу ўрмонзор ичида пулларингни қаерга қўясизлар? Ахир, катта пулни бу ерда сақлаб бўларканми? Ўйлаб кўринглар! Бер десанглар, бераман. Менга фарқи йўқ.

Усталар масалани бу ёғини ўйлашмаганди. Бир зумда кайфлари тарқаб ўзаро маслаҳат қилган бўлишди. Бирор жўяли хулосага келишмади. Шунда Максим ўз таклифини киритди.

- Бўлмаса, гап бундай. Эртага Азамат бу ерга одам олиб келаяпти. Икки-уч кундан кейин у Тошкентга қайтади. Балки пулларингизни ундан бериб юборарсизлар, бунга нима дейсизлар?

Бу таклифда жон бор эди. Шунинг учун ҳам йигитларга бу гап ёқиб тушди. Ахир, Азамат ҳамюрти бўлса. Уйма-уй юриб пулни тарқатиши мумкин-ку. Аммо у бундай қилмасачи? Ёки кетаётганида милицияга тушиб қолсачи? Нима қилиш керак? Хуллас, усталарнинг боши қотди. Бир хулосага келишмади.

- Бу ерларда ишлаб пул топишдан кўра, шу пулни уйга етказиш катта муаммо экан, - деди Йўлдош уста ўйчанлик билан. Сўнг Максимга юзланди. - Сизга раҳмат. Биз бир-икки кун ўйлаб кўрайлик. Кейин натижасини айтамыз.

- Майли, нима десангиз шу, - деди Максим йигитларга қараб. - Кеч бўлиб қолди. Мен кетдим. Эртага одамлар билан келаман.

Максим дарвоза томон юраркан қурилиш бошлиғини чақирди.

- Эртага келадиган одамларга жой тайёрлаб қўйиш осиндан чиқмасин. Тушунарлими? - деди машинага ўтираркан буйруқ оҳангида.

Ҳақиқатан ҳам кейинги куни кечки пайт дарвоза олдида "Газел" пайдо бўлди. Ундан 12 нафар ўзбек йигитлари тушиб келишди. Улар орасида Максим ва Азамат ҳам бор эди. Йўлдош бошлиқ йигитлар уларни қарши олишди. Қисқа сўрашувлардан сўнг, уларни нарироқда безалган дастурхонга таклиф қилишди. Узоқ юртларда ўз ҳамюртлари билан дийдорлашиш, уларнинг суҳбатини олиш, ватани ҳақида сўзлар эшитиш, қанчалик гаштли эканини ҳар қандай одам ҳам тасаввур қилолмаслиги мумкин. Бундай ҳисларни юртидан, оиласидан анча узоқда юрган кишиларгина англаб етади. Янги келганлар дарров бу ердаги иш шароитлари ва маошлар ҳақида сўраб суриштиришди. Олган жавобларидан мамнун бўлиб, Азаматга ҳам миннатдорлик билдиришни унитишмади. Йўлдош уста Азаматни четга тортди. Орқасидан Мурод ва пакана уста эргашиди.

- Қачон уйга қайтмоқчисиз, ука? - сўради Йўлдош уста.

- Нима гап, тинчликми ўзи? - хавотирланди Азамат.

- Тинчлик. Лекин бир муаммо чиқиб қолди, - деди Йўлдош уста гапни нимадан бошлашни билмай.

- Муаммо?

- Биз ишлаган пулимизни уйга қандай жўнатишни билмаяпмиз. Шунга бошимиз қотиб қолди, - деди уста Азаматни кўзларига тик боқиб. Сўнг гапим тўғрими дегандек Муродга қараб қўйди.

- Нима қилайлик, ёрдам беринг, - деди Мурод ҳам Йўлдош аканинг гапини маъқуллагандай бўлиб. - Балки сиздан бериб юборармиз.

Азамат нима дейишини билмай ўйланиб қолди.

- Тушунарли. Аммо йўлда катта пул билан юришнинг ўзи бўлмайди, - деди у бироздан сўнг Муродга юзланиб жиддий оҳангда. - Милицияга тушиб қолсам нима бўлади? Ҳаммасини шилиб олишадику! Кейин сизларга нима дейман?

Азаматнинг гапини эшитган йигитлар ўйланиб қолишди. Тўғри, йўлда шундай воқеа бўлмаслигига ким кафолат бера олади? Милициянинг қўлига тушиб қолса қанақа бўлишини вокзалда ўз кўзлари билан кўришди-ку. Аслида эса, Азамат атайлаб йигитларни қўрқитиш учун шундай деди. Аниқроғи у милициядан эмас, балки Максим билан бўлиши мумкин бўлган ортиқча ғалвалардан қўрқаётган эди. Чунки катта пул билан қайтишини фақат у билди. Ёмонликка олса, одам ёллаб Азаматни ҳар бало қилиши ҳам мумкин. Ахир пул учун одамлар нималар қилмайди, дейсиз? Бундай кўнгилсиз воқеаларни Азамат бу ерларда ишлаган пайтларда жуда кўп эшитганди. Шунинг учун ҳам у бундай қалтис ишга аралашишни истамади. Негаки, жонини хавф-хатарга қўйишдан кўра, камроқ бўлсада ўз улушини олиб, тинчгина уйига қайтишни афзал кўрди.

- Пул сизларники, бу муаммони ўзингиз ҳал қилганингиз маъқул, - деди Азамат масалага нуқта қўйиб. Сўнг у янги келган ишчилар томон кетди. Йўлдош уста, Мурод ва пакана уста унинг ортидан ўйчан термулиб қолишди. Нарироқда турган Максим уларнинг олдига келди.

- Тинчликми, йигитлар. Пул масаласини ҳал қилдиларингми?

- Йўқ. Азамат олиб кетишни хоҳламади, - деб жавоб берди Йўлдош уста ҳорғинлик билан.

Максимга ҳам аслида шу гап керак эди. У иложи борича усталар ундан пул сўрамаслигини истаётган эди.

- Энди нима қиласизлар? - деди Максим сир бой бермай. Йигитлар "билмадик" дегандек, бош чайқашди.

- Бўлмаса гап бундай. Пул менда. Паспортларинг ҳам.

Хоҳлаган пайтларингда беришим мумкин, - деди Максим астойдил йигитларга ёрдам беришга интилгандай бўлиб. - Биласиз, объектимиз катта. Янги усталар ҳам келишди. Яхши ишланса қишгача қурилиш ҳам тугайди. Ўшанда бир йўла ҳамма пулларингизни бераман. Ўзларинг бежавотир уйингизга олиб кетасиз. Шунга нима дейсизлар?

Усталарнинг бу таклифни қабул қилишдан бошқа чоралари йўқ эди. Ахир нима ҳам қилишсин? Катта шаҳардан олисда бўлишса. Бунинг устига шаҳарга чиқиб уйларига қандай қилиб пул жўнатиш мумкинлиги ҳақида сўраб суриштиролмасалар, наилож. Максим ёмон одамга ўхшамайди. Шундай катта иморат қураётими, демак шунга яраша катта пули бор, деб ўйлашди йигитлар. Ахир у, кеча "Истасанглар пулларингни ҳозироқ бераман", деди-ку. Мабодо олишса, пулни қаерда сақлашади? Устига устак янги одамлар келишди. Ишониб бўладими, уларга? Йигитлар ана шуларни ўйлаб, Максимнинг таклифи энг маъқул йўл, деб топишди.

- Хўжайин, бизни фойдамизни ўйлаганингиз учун сизга раҳмат. Майли, биз розимиз. Қурилишни тугатганимиздан кейин пулимизни яхлит қилиб берсангиз бўлди, - деди Йўлдош уста жиддий.

- Гап йўқ. Албатта бераман. Менга сизларни ҳақларинг керак эмас. Топганим ўзимга етади, - деди Максим ўзини олижаноб қилиб кўрсатишга интилиб. Сўнг келишдик дегандек Йўлдош уста билан қўл ташлашди.

Очиғи Максим усталарни бунчалик тез рози бўлади, деб сира ўйламаган эди. Ахир, одам шунчалик ҳам содда, лақма бўладими? Нима деса, хўп деб кўниб кетаверадими? Шуларни ўйларкан, Максим ўзида йўқ хурсанд бўлиб кетди. Негаки, у шу қўрғон қурилишида ҳали бирор устага сариқ чақа ҳам пул бермаган. Ишлаган усталарнинг ҳаммаси унинг ҳийла-найрангларини қурбонига айланишган. Бир тийин олишолмай охири "Бизга паспортимизни берсангиз бўлди,"

деб ялиниб ёлворишган. Қилган меҳнатимизга мингдан-минг розимиз, дейишиб тавбаларига таянишган. Хужжатларини олгач худога шукр, деб қочиб қолишган. Бино эса қуриб битказилаяпти. Бири қочиб кетса, иккинчиси келаверади. Нима кўп, дунёда лақма-ю, ишонувчан кишилар кўп экан. Уни йўқотадиган ҳеч нарсаси йўқ. Бугунги келганлар билан қўшиб ҳисоблаганда шу объектнинг ўзида унинг қуллари йигирматага етди. Фақат қурилиш материаллари ва озиқ-овқатни етказиб бериб тўрса бўлди. Марра уники. Насиб бўлса, янги йилни шу ерда нишонлайди. Максим ана шу хаёллар ва кўтаринки руҳда усталар билан хайрлашиб, нарироқда тўпланиб турган янги келган ишчилар томон кетди. Азамат ҳам ўша ерда эди. Максим тез орада улар билан ҳам барча масалаларни келишиб олиб, ҳар галгидек Азаматга хужжатларни йиғиб олишни буюрди-да, ўзи "Газел"га бориб ўтирди. Азамат ҳам бироздан сўнг, қўлида паспортлар билан орқадан етиб келиб, машинага чиқди. "Газел" шиддат билан ўрнидан қўзғалди.

- Мана, ўн икки кишининг хужжати, - деди Азамат мағрурлик билан қўлидаги паспортларни Максимга узатаркан.

- Сенга гап йўқ. Бу гал ҳам яхши ишладинг, - деди Максим хурсандлигини ичига сиғдиролмай. - Анави усталарнинг пулини олмай тўғри қилдинг. Акс ҳолда хафалашиб қолардик.

- Нега ундай деяпсиз, - деди Азамат ҳеч нарсага тушинмай.

- Ахир, сен билан келишиб олгандикку, бу ёғига бурнингни тикма, деб, - деди Максим ёв қараш қилиб.

Максим бу сўзларни шундай оҳангда айтдики, Азаматнинг бутун вужуди титраб кетди. "Тўғри ўйлаган эканман. Худонинг асрагани шу бўлса керак", деган фикр унинг хаёлидан ялт этиб ўтди. Мабодо усталарнинг пулини олганида борми, бу ерлардан соғ кетмаслиги аниқ экан. У

Максимнинг ниятини энди тушинди. Демак, усталар иш ҳақини талаб қилишса бераркан-у, пул Азаматга ўтгандан кейин барибир ундан тортиб олишар экан-да. Шуларни ўйларкан, Азамат усталарнинг пулини олмай тўғри қилганидан хурсанд бўлиб кетди.

- Мени аҳмоқ деб ўйлаяпсизми, хўжайин, - деди Азамат Максимга жилмайиб қараркан қўрқувини яширишга интилиб.

- Ҳа, калланг жойида сени. Нима қилаётганингни яхши биласан.

- Ахир Ўзбекистондек узоқ жойдан шунча одамни олиб келиб, сизга сотиб кетаяпману, шу нарсага ақлим етмайдими? - эътироз билдирди Азамат.

- Хафа бўлма. Айтдим қўйдимда. Сен ҳамкорим бўлсанг ҳам, ишинга аралашаётганим йўқ. Топганингни ҳаллоллаб еб кетавер, - деди Максим орадаги вазиятни юмшатишга ҳаракат қилиб. Сўнг ёнидан бир даста доллар олиб Азаматга узатди. - Мана, ўн иккита одамнинг пули. Санаб ол!

- Санашга ҳожат йўқ. Ҳаммаси тўғри, - деди Азамат ҳам паст келмай.

- Энди ишни бир ойга чўзма. Тезроқ одам йиғиб орқага қайт, тушиндингми? - буюрди Максим Азаматни ҳовридан тушганини пайқаб.

- Нима десангиз шу, хўжайин, - деди Азамат юзида қониқиш акс этиб.

Икки ҳамкор ҳам хурсанд эдилар. Бири ўз ҳамюртлари, маҳалладошларини пул учун сотиб мўмай даромад олаётганидан сармаст бўлса, иккинчиси эса арзонгаров ишчиларни алдаб, шарт-шароитсиз жойда, қулдай ишлатаётганидан мамнун эди. Аслида эса, иккисининг ҳам шиори битта эди. Дунёда лақма ва содда одамлар бор экан, демакки улар ҳисобига бойлик оттириш, фароғатда яшаш давом этаверади. Бу сафар ҳам улар ўз шиорларига нақадар содиқлигини бир-бирига исбот этишганди. Энди бўлса икки

ҳамкор қоп-қоронғу ўрмонзор йўлларидан уйчан кетишаркан, қилаётган ишларини янада ривож топтириш ҳақида ўйлаб кетардилар. Уларнинг дини, миллати ҳар хил бўлсада, пул топиш йўлидаги жирканч мақсадлари ягона эди.

Кўрғоннинг икки тарафидан икки бригада шахдам иш бошладилар. Қуёш чиқиб-чиқмай усталар ўзларини ишга уришар, то қоронғу тушгунча қўли-қўлига тегмай тишим билишмасди. Мақсадлари шу объектни тезроқ тугатишса-ю, пулларини олиб бошқа объектга кўчишса ёки уйларига тезроқ кетишса. Ташқаридан қараганда улар худди ким ўзарга ишлаётгандек эди. Максим ташлаб кетган икки-уч одам ишчиларга қурилиш материаллари етказиб берар, ҳар куни эрталаб ва кечқурун объектни кўздан кечириниб, сўнг қартабозлик қилишарди, зеркишса, ўрмон айланиб келишарди, ухлашарди. Ишчиларга эса дарвозадан ташқарига чиқиш ман этилган. Ким чиқса, ойлик маоши берилмайди. Шундан бўлса керак, ҳеч кимнинг ташқарига чиқишга юраги бетламайди. Ахир, бу ерга пул ишлагани келишган, айлангани эмас. Шу боис, итдек азобда қийналиб ишласалар ҳам, чидашлари керак. Акс ҳолда бир тийинсиз қолишлари мумкин. Мурод ҳам шуни яхши билади. Ишдан бошқа нарсани ўйламасликка ҳаракат қилади. Аммо кечалари истаса-истамаса онаси ва укалари, Муниса унинг хаёлини банд этарди. Қанийди тезроқ шу бино битса-ю, яхлитгина қилиб пулини олса. Ўша кунидек йўлга чиқади. Уйдагиларига совға-саломлар олади. Айниқса, Мунисага нима олсам экан, деган саволига ҳар гал жавоб тополмайди. Чунки Мурод Мунисанинг нозик дидлигини яхши билади. Бугун ҳам Мурод шуларни ўйларкан, уйқуси қочди. Анчагача у ёқ-бу ёққа ағдарилиб чиқди. Тонгга яқин ухлаб қолди. Ғалати туш кўрди. Тушида онаси йўлга чиқиб, нукул "Мурод, Ҳой Мурод" деб чақириб, уни излаб юрган эмиш. Кўрқиб уйғониб кетди. Қараса, қуёш аллақачон бўй ростлашга

улгурган экан. Онам мендан хавотир олаётганлиги аниқ. Ахир мен ишга жойлашганимдан кейин хабар бераман, дегандимку. Мана бугун икки ой бўлаяпти. Бирор хат-хабар ҳам жўнатаолмадим. Қандай ахмоқ ўғилман-а. Эътиборсизлик қилдим. Афсус. Ҳеч бўлмаганда Азаматдан хат берсам бўларкан. Ҳа, майли. Эрта-индин келиб қолса, албатта онамга ҳам, Мунисага ҳам хат бериб юбораман. Мурод шундай деб ўзини юпатди. Сўнг ўрнидан туриб кийинди-да, вагончадан ташқарига чиқди.

Орадан яна ярим ойча вақт ўтиб кечга томон "Газел" автомашинаси кўрғон дарвозаси олдида пайдо бўлди. Ундан Максим ва бир одам тушиб қурилиш томон келишди. Аммо бу гал Азамат кўринмади. Бундан Мурод ҳайрон бўлди. Хаёлидан "Нега у келмади? Тинчликмикан?", деган фикрлар ўтди. Максим ва нотаниш меҳмон ҳамма ёқни айланиб ишлардан кўнгли тўлди шекилли, бинодан хурсанд чиқиб келишди. Уларни ҳозиргина ишини тугагалаган Йўлдош уста ва Мурод қарши олди.

- Володя, бу мен сенга айтган уста бўлади,- деди Максим Йўлдош устани кўрсатиб. - Қўлидан ҳамма нарса келади. Иши жуда сифатли.

- Ҳа, кўрдим. Ишингиз ёмон эмас. Менга ёқди, - деди Володя Йўлдош устага қўл бераркан.

- Раҳмат. Ҳаракат қиляямиз, - деди уста ортиқча дабдаба қилмай.

- Азамат нега келмади? - дабдурустан Максимдан сўради Мурод.

- Ҳа, уми. Келиб кетди, - деди Максим гапни қисқа қилиб. Сўнг Йўлдош устага юзланди. - Уста, сизни бригадангиз бошқа объектга кўчирилади. Йигитларга айтинг, нарсаларини йиғиштирсин.

- Нималар деяпсиз? Ахир бу ерда иш ҳали тугагани йўқку, - эътироз билдирди Йўлдош уста. - Насиб бўлса, икки ойда ҳамма ишни тугатамиз.

- Ҳечқиси йўқ. Нарёқдаги объект ёнаяпти. Бир ойнинг ичида топширишимиз керак. Акс ҳолда катта пулдан айриламани, - деди Максим жиддий оҳангда кўзларини ўқрайтириб.

- Биз билан нариги бригада ҳам борадимиз? - сўради Мурод Максимдан қизиқиш билан бинонинг нариги томонидан ишини тугатиб чиқиб келаётган ишчиларга ишора қилиб.

- Йўқ. Улар шу ерда қолиб, ишни давом эттирадилар. Сиз бораётган объектда фақат пардозлаш ишлари қолган. У ерда сизлардек сара ишчилар керак бўлади, - деди Максим усталарни кўнглини кўгарушга интилиб.

- Қандай бўларкин, - иккиланди Йўлдош уста.

- Сизга нима фарқи бор, бу ерда ишладингизми ёки у ерда? - эътироз билдирди Максим. - Айтилган пулни олсангиз бўлдими?

- Йўлдош ака, манимча булар билан тортишишнинг ҳожати йўқ. Бизга нима, така бўлсин-у, сут берсин, - деди Мурод Йўлдош устага ўзбек тилида.

Муродни гапида жон бор эди. Ҳозир улар "Биз бу ерда қоламиз, у ёққа бормаймиз", деб шарт кўя олишмасди. Ахир пулини тўлагандан кейин қаерда ва қандай ишлатади хўжайиннинг ишида. Йўқ, деб бўлармиди? Йўлдош уста Муродни гапларидан тасирланиб шуларни ўйларкан Максимга юзланди.

- Қачон кетишимиз керак?

- Иложи бўлса тезроқ. Ҳали анча йўл юришимизга тўғри келади.

- Яхши, - деди Йўлдош уста ва ҳозиргина ишларини тугатиб тўпланаётган йигитлар томон кетди. Унинг орқасидан Мурод эргашди. Йигитлар учун ҳам бу кутилмаган воқеа эди. Ўзларича баҳслашгандай бўлишди. Бироқ начора. Хўжайиннинг қарорини ўзгартириб бўлармиди. Ниҳоят, кечки овқатдан сўнг, улар йўлга

тушишди. Йигитларнинг деярли уч ойлик тинимсиз азобли меҳнати шу ўрмонзор қўйнидаги қўрғон ичида қоронғуликда қолиб кетди. Худди ҳеч нарса бўлмагандай, ҳеч қачон бу ерга келмагандай гўё. Йигитлар машинада кетишаркан, йўлнинг икки четида шамолдан оҳиста силкинаётган қалин ўрмон дарахтларига ўйчан қараб кетишарди. Уларнинг юзларида чуқур ҳорғинлик, қаттиқ чарчоқ ва мавҳум тақдирнинг қўланкаси акс этарди. Олдинда бу йигитларни нима кутаётгани ва улар қандай сиру-синаотларга тўқнаш келиши фақат Аллоҳгагина аён эди, холос. "Газел" эса бундан худди уч ой илгаригидек, ваҳимали ўрмонзор йўлларидан ноъмалум томонга учиб борарди. Мана, катта серқатнов асфальт кўчага ҳам чиқишди. Машина бу сафар шаҳардан тескари томонга қайрилиб янада тезликни оширди. Чамаси бир соатлардан кейингина улар манзилга етиб келишди. "Газел" тўхтаган заҳоти давангирдай келадиган тўртта барзанги йигит югуриб келишиб шиддат билан эшикларни очишди.

- Яхши келдингларми? - деди улардан бири Максимдан олдин машинадан тушган Володяга бош эгаркан.

- Раҳмат. Усталарни жойлаштиринг, - деди Володя буйруқ оҳангида.

- Хўп бўлади, - деди йигит. Сўнг усталарга: Қани тушинглар!, деди.

Усталар кутилмаган бу хатти-ҳаракатлардан ҳайрон бўлиб бир-бирларига қарашди-да, кейин машинадан тушишди.

- Қани ортимдан марш! - яна буюрди ҳалиги йигит.

Усталар ноилож унинг ортидан эргашишди. Орқадан эса ҳалиги йигитнинг шериклари худди уларни қўриқлагандек кузатиб кела бошлашди. Усталар йўл-йўлакай кетишаркан, нима бўлаётганини тушунишмасди. Ахир, бундай буйруқлар асосан армияда бериладику? "Биз қаерга келиб қолдик?", ўйлашарди улар. Бироз юриб атрофи пишиқ гишт билан баланд қилиб ўралган қўрғон ичкарасига киришди. Ҳовли

ҳақиқий қурилиш майдонини эслатарди. Ҳамма нарса пала-партиш у ер-бу ерда ётарди. Уртада эса ҳали битмаган уч қаватли иморат. Нарироқда бўлса, ишчилар яшашига мўлжалланган вагончалар турарди.

- Мана шу вагончалардан яшайсизлар! Жойлашинглар! - буюрди ҳалиги йигит. - Эртага эрталаб нима қилишларингни айтамиз. У шундай деб, нарироқдаги шерикларига қўшиларкан ортига қаради. Ҳали ҳам усталарни ҳайрон бўлиб қараб турганини кўргач ҳалиги йигитнинг жаҳли чиқди.

- Нега шалпаясанлар! Вагонларга киринглар, эшитмадингларми?! - фигони ошиб бақирди йигит.

Очиғи усталар бундай муомалани кутишмаганди.

- Бу йигитлар ким ўзи? Нега бизга бақираяпти? - ҳайрон бўлиб, Мурод Йўлдош устадан сўради.

- Нима ҳақлари бор буйруқ беришга?! - жаҳли чиқди Йўлдош устанинг ҳам. Шу пайт ҳалиги тўрт йигит усталарнинг олдига қайтиб келишди.

- Сенми буйруқни бажармайдиган, - йигитларнинг бири ўдағайлаганча келиб Муродни ёқасидан олди. - Мана сенга! Деганича унинг жағи остига кутилмаганда қаттиқ мушт туширди. У бу зарбдан ерга қулади. Иккитаси шу заҳоти йиқилган Муродни дуч келган жойига аямасдан тепа бошлашди.

- Нима қилаяпсизлар? - деб, Йўлдош уста Муродга ёрдам беришга шошилди. Шунда воқеани томоша қилиб турган бақувват икки барзанги йигит унинг йўлини тўсди. Улардан бири шу заҳоти чаққонлик билан устанинг қорнига бир тепиб, уни ерга чўзилтирди.

- Мана сенга! Мана сенга! - дея ҳалиги йигитлар қорнини чангаллаб ётган Йўлдош устани худди Муроддай тепкилай кетишди.

Бу воқеа шундай тез бўлиб ўтдики, қолган усталарнинг баъзилари нима бўлаётганини тушунмас, баъзилари эса

нима қилишини ҳам билмай, довдираганча турган жойларида тошдай қотиб қолишганди. Ёрдам берай дейишса, калтак уларнинг ҳам бошига тушиши мумкинлигини билиб, бу жанжалга аралашишни иташмасди. Ниҳоят барзангилар Мурод ва Йўлдош устани тепкилашдан тўхташиб, ҳайратда қотиб қолган усталарга юзланишди.

- Нега турибсанлар! Вагонларга марш! - деб бақирди йигитлардан бири. Усталар қўрққанларидан нарсаларини олиб итоаткорона вагончаларга чиқа бошлашди. Шундан сўнггина соқчи йигитларнинг кўнгли хотиржам бўлиб дарвоза томон кетишди.

Уста йигитлар уларнинг кетганини кўришиб Мурод ва Йўлдош устага ёрдамга келдилар. Қонга беланиб, ҳамма ери маматалоқ бўлиб кетган Мурод ўрнидан туролмади. Аъзо-ю баданидаги қаттиқ оғриқ бутун вужудини қақшатиб, азоб бераётганидан у зўрға инграрди, холос. Пакана уста келиб уни кўтарди. Юзларидаги қонларни артиб вагонча томон елкалади. Йўлдош устанинг ҳам аҳволи оғир эди.

- Нега бундай бўлди? Ахир биз уларга нима ёмонлик қилдик? - деди пакана уста Муродни вагонча ичкарасига олиб кириб ётқизар экан. Қолганлар ҳам бу воқеадан қаттиқ изтиробда эканликлари уларнинг афт-ангорларидан шундайгина кўриниб турарди.

- Бу ерда бошқа гап борга ўхшайди, - деди Йўлдош уста оғриқнинг зўридан титраган аҳволда.

- Нималар деяпсиз? Тушунмадик уста. Очиқроқ гапиринг, - деди пакана уста хавотирга тушиб.

- Эртага ишга деб келишса, чиқмаймиз. Олдин хўжайинни чақиринглар деймиз, - деди Йўлдош уста баданидаги қонларни артиб.

- Буларни шу важоҳати бўладиган бўлса, эртага хўжайинни чақирмаса керагов, - деди пакана уста бошини сарак-сарак қилиб.

- Чақирмаса, ишга чиқмаймиз тамом, - деди Йўлдош уста оғир хўрсиниб.

- Унда яна тўс-тўполон бўладида.

- Балки бўлмас.

-Хўжайин келмаса, унда нима қиламиз? -деди Мурод ўзини қўлга олиб.

- Келмаса, ишламаймиз. Олдинги объектда ишлаган пулларимизни талаб қиламиз, - деди Йўлдош уста қатъиятлик билан.

- Паспортларимизни ҳам олишимиз керак. Ахир ҳужжатсиз бирор жойга чиқолмаймиз-ку, - деди Мурод овози қалтираганча.

- Тўғри, олишимиз керак.

- Ҳа, шундай қиламиз. Пулниям, ҳужжатниям оламиз, - деди пакана уста.

- Тўхтанглар, мабодо беришмаса-чи? Унда нима қиламиз.

Усталар бундай бўлишини сира ўйлашмаган эди. Агар шундай бўлиб чиқса борми, ҳаммаси тамом бўлади-ку, хаёлидан ўтказди Мурод. Ахир, бу мусофир юртларда на пулсиз, на ҳужжатсиз қаергаям бориб бўларди?

- Йўқ! Ундай бўлиши мумкин эмас. Тезроқ бирор чора кўришимиз керак, - деди Мурод хавотирга тушиб.

- Наҳотки, бизни алдашган бўлса? - Йўлдош уста чуқур уф тортди.

- Олдиндан ваҳима қилмайлик. Балки ҳаммаси яхши бўлар, - деди пакана уста орадаги баҳсларга нуқта қўйишга интилиб.

Бу гап йигитларни бироз бўлсада, хотиржам қилди. Лекин кўнгилларининг аллақаерида хижиллик пайдо бўлганди. Бу масалада баҳслашиб, бир-бирининг асабини эговлаб ўтириш энди ўринсиздек эди. Чунки вақт ҳам алламаҳал бўлиб қолганди. Шу боис ҳам, дам олиш илинжида йигитлар қўшни вагончаларга тарқалишди. Аммо оддий шарт-шароитнинг йўқлигидан ҳеч бири ухлай олишмади.

Айниқса, Мурод ва Йўлдош уста баданидаги оғриқ пазобларидан тонггача инграб чиқишди. Иккисининг хаёлида икки фикр чарх урарди. Бири "Бу ерларга нега келдим, ўзи? Пул учунми? Ахир Тошкентдаям қўлимда туппа-тузик ишим бор эдику?! Нима жин урди мени", деб ўзини койиса, иккинчиси "Чидашим керак. Нима бўлсаям, уйга пул билан қайтишим керак. Ахир мени онам, укаларим кутишяптику?! Тўй қилишим, Мунисага уйланишим керак! Тезроқ пул топишим шарт", деб ўзини юпатарди. Ҳа, шу топда уларнинг иккиси ҳам ўзларича ҳақ эдилар. Аммо одам боласи нималарга ҳавас қилиб, нималарни орзу қилмайди, дейсиз! Бу ширин хаёлларни ҳақиқатга айлантириш ва инсон тақдирига битиш ёки битмаслик ягона яратганнинг измида эканлигини одам боласи ҳеч қачон билмас экан. Шунинг учун ҳам эртага йигитларни нималар кутаётгани фақатгина Аллоҳгагина аён эди, холос.

Тонг ёриша бошлади. Усталарнинг баъзилари эндигина уйқудан уйғонаётган бўлса, қолганлари ширин уйқуда эдилар. Мурод ва Йўлдош уста ҳам алламаҳалгача калтак оғриғидан ухлолмай, саҳарга яқин кўзлари илинган эди.

- Қани туринглар, ярамаслар! - деган бақриқ овоз усталар ётган вагончанинг ёнгинасидан эшитилди.

- Сенларга икки минут вақт берилади. Вагондан чиқмаганлар жазоланади, - деди яна кимдир бақриб.

Бу кечаги йигитларнинг овози эди. Усталар саросимада қолишди. Уйғоқлари ҳали ухлаётганларини тортқилаб тезроқ туришга ундади. Орадан икки минут ўтгач вагончадан тўрт нафар уста ташқарига кийиниб чиқишга улгурди. Яна бир минутдан сўнг эса, пакана уста ва бир йигит уйқу аралаш ташқарига чиқиб келди. Улар қаршисида ҳақиқатдан ҳам оқшомги тўрт нафар давангирдай йигитлар турарди.

- Сен иккаланг кечикдинг. Бу ёққа ўт! - буюришди пакана уста ва ҳалиги йигитга. Улар қўрқа-писа барзанги йигитларнинг айтганини қилиб четга ўтишди.

- Яхши. Кечаги бошлиқларинг қани? - буйруқона сўради йигит.

-Улар ичкарида. Аҳволлари жуда ёмон. Кечаси билан ухлашмади, - деди пакана уста нима дейишини билмай.

Ҳалиги йигит нарироқда турган шерикларига ишора қилди. Иккитаси енгларини шимариб тезда вагончага кириб кетишди. Бир пастда ичкаридан Мурод ва Йўлдош устанинг изтиробли бақир-чақири эшитила бошлади. Усталар ичкарида нималар бўлаётганини яхшигина фаҳмлаб турардилар. Ташқаридаги ҳалиги бошлиқ йигит ёнида серрайиб, ғоздек керилиб турган йигитга ишора қилди. У пакана устага яқинлашиб бир мушт билан уни ерга қулатди. Сўнг ҳаммани кўз ўнгида уни дуч келган жойига аямай тепа бошлади. Бир зумда пакана устанинг фарёди кўкларга кўтарилиб қип-қизил қонга беланиб қолди. Уни ёнгинасида турган озғиндан келган уста йигит эса, ҳозир ўзини ҳам бундан баттар куйга солишларини билиб дир-дир қалтирарди. Шундай ҳам бўлди. Барзанги йигит пакана устани қўйиб унга яқинлашди. Унинг қўрқинчли важоҳатини кўрган уста йигит қочишга тушди.

"Қаергайм қочарди, ҳамма ёқ ўралган. Дарвоза эса қулф", хаёлидан ўтказди соқчи йигит. Сўнг унинг орқасидан эндигина қуваман деганда, бошлиғи унга "Тўхта!" деди ва уста йигитларга юзланди.

- Сенлар ҳам калтак емай десаларинг, анави аҳмоқни тутиб келларинг! Қани марш! - буюрди ҳалиги бошлиқ йигит.

Шу пайт вагончанинг эшиги очилиб қонга беланган Мурод ва Йўлдош устани олиб чиқишди. Сўнг орқаларидан тепиб пастга бирин-кетин қулатишди. Тонгги совуқ шудринг қопланган майсаларга Муроднинг қонли юзлари қаттиқ ишқаланаркан, бутун вужуди ловиллаб кетди. Оғриқ азобидан ўзини тутолмай титраганча инграб юборди. Усталар бу аянчли манзарадан лол бўлиб, нима қилишини билмай

қолдилар. Ҳозир уларни айтганини қилмай, юртдошини аяб, тутиб келмайдиган бўлишса борми, калтакдан ит азобига тушишлари аниқ эди. Начора. Жон ширин экан. Тўртовлон усталар қочоқ дўстини орқасидан қувиб кетдилар. Кўп ўтмай уни тутиб келишди.

- Ҳа, сенми ҳали қочадиган? Қани бошланглар! - буюрди у йигитларига. Тепкилаш бошланди. Улар уста йигитнинг оҳ-воҳига, "Кечиринглар, бошқа бундай қилмайман", деган аю-ҳанносларига ҳам қараб ўтиришмади. Тез орада ер қипқизил қонга беланиб қолди. Бу даҳшатни кузатишга ҳамма усталарнинг ҳам журъати етмади. Айниқса, ёшроқ усталар аёвсиз калтаклашга тик қарай олмай, кўзларини олиб қочишди. Нарироқда ўз баданидаги оғриқ азобларидан инграб ётган Мурод бу ваҳшийликка ортиқ чидай олмади.

- Нима қилаяпсизлар? Ўлдириб қўясизларку! - деди бутун кучини йиғиб бақирганича.

- Ўчир овозингни! Ўлгинг келаяптими? - бақирди бошлиқ йигит.

- Биз сизларга нима ёмонлик қилдик? Тушунтириб беринг?! - яна бақирди жон ҳолатида Мурод.

- Бу ерда тартиб интизомга риоя қилмаган қуллар жазоланади, энди тушундингми? - деди бошлиқ йигит ўдағайлаб Муроднинг тепасига келаркан.

- Нима? Нега бизни қул деяпсан? - энди Мурод ғазабдан питради.

Воқеаларни томошабиндек кузатаётган уста йигитлар ҳам бу сўздан ҳайрон қолишиб, сергак тортишди. Бу орада қочоқ устани калтаклаётган йигитлар тепкилашни тугатиб, раҳбарининг олдига келишди.

- Коля, Санёк, манави жинни бўп қолипти. Психбольницага жўнатиб юбор! - деди Муродни устидан масҳара қилиб куларкан. - Ҳов, тўнка! Сенлар қул бўлмай кимсан, ахир?

- Қул? Йўқ! Биз қул эмасмиз, - бақирди юборди Мурод.

- Ҳаммаси тушунарлими?

Усталарнинг ҳаёлларини бошлиқ йигитнинг овози бўлиб юборди. Аммо уларнинг бирортасидан садо чиқмади.

- Мен сенлардан сўраяпман, ҳаммаси тушунарлими? - бақирди бошлиқ.

- Тушунарли, - деди Мурод ўзини қўлга олиб. - Бизни энди нима қилмоқчисизлар? Қўйиб юборасизларми?

- Эсинг жойидами сен тўнканинг? Сенларга ҳеч қаерга кетмайсанлар, деб айтдикку. Энди ҳоҳлаганча ишлатамиз. Сенларга сарфланган пулимизни ўн карра чиқариб оламиз. Гапга кўнмасанглар ўзларингдан кўринглар, аяб ўтирмаймиз. Ким қочмоқчи бўлса, ушлаб олиб ўлдирамиз, тушунарлими? - дағдаға қилди бошлиқ йигит. - Мурдаларинг мана шу ўрмон қузғунларига ем бўлади.

Уларнинг нималарга қодир эканликларини усталар кеча, бугун кўришди. Бу ваҳшийлар учун одам боласининг пашшадай қадри йўқлигини ҳам билиб бўлишди. Гапларига кирмаганни ит азобига солишлари, ҳатто ўлдириб юборишлари ҳам турган гап. Улардан ҳамма нарса кутса бўлади.

- Қанча ишлаб беришимиз керак? - сўради Йўлдош уста қонга беланган юзларини қўйлаги билан артаркан.

- Мана шу объектни битирасанлар, кейин жавоб беришни ўйлаб кўрамиз, - деди чала ётган данғиллама қурилишга ишора қилиб бошлиқ.

Усталарнинг нигоҳи бинога қадалди. Йўлдош уста ҳам диққат билан чала объектга қарар экан, ўзича қилинадиган ишларни тахминан чамалаб чиқди. Бу катта бинони битириш учун камида бир йил тинимсиз ишлаш кераклигини ҳис қилиб кўзларини чирт юмди. Сўнг юраги беҳузур бўлиб секин ерга чўкди. Мурод унинг ёнига югуриб келди.

- Уста, сизга нима бўлди, яхшимисиз?

- Хавотир олма. Бироз бошим айланаяпти, ҳозир ўтиб

кстади, - деди Йўлдош уста ўзини қўлга оларкан. Қолган усталар ҳам келиб уни ўраб олишди.

- Энди нима қиламиз. Бир нарса денг, - деди пакана уста уни олдига тизза тушаркан. - Бирор чораси борми?

- Агар шу ўрмонларда ўлиб кетмайлик десак, ишлашдан бошқа чорамиз йўқ, - деди Йўлдош уста йигитларга бир-бир қараб чиқаркан. Унинг юз-кўзларида, гап оҳангида чуқур тушкинлик акс этганди. Бунинг устига қаттиқ чарчоқ ва баданидаги оғриқлар уни тамоман ҳолдан тойдирганди. Аслида ҳам шундай эди. Қолган усталарга ҳам осон эмасди. Улар ҳам уч ойдан буён тиним билмай ишлашган. Шу боис ҳам, зўрға оёқларида тик туришар, нимадандир умид қилишаётганди. Мана энди ҳаммаси тугади. Барча умиду-ишончлари уларни тарк этди. Тақдирга тан беришдан бошқа иложлари қолмади. Бу ҳислардан Мурод ҳам бегона эмасди. Унинг қалби ҳам шу топда қаттиқ қайғу-аламлар исканжасида қолиб қовирилаётганди. Начора, "Осмон йироқ ер қаттиқ", деганлари шу бўлса керак. Ахир бегона эмас, ўз ҳамюрти уларни пул учун қул қилиб сотгани, шу азобларга солгани, унга жуда-жуда алам қиларди. Буни у кечириб бўлмайдиган тубанлик деб ҳисобларди. Азаматга ишонгани, ўша аёллар билан учрашувга борган кунига минг бора ланъат айтсада, энди кеч эди. Фишт қолипидан кўчиб бўлганди. Унинг шўр пешонасига пулнинг орқасидан қувиб, ўзга юртларга келиб, охир оқибат ўзи билмай қулга айланиб қолиш ёзилган экан. Ахир унинг бу ҳаётдан орзу-умидлари бошқача эдику?! Нега тақдирига бу кўргуликлар ёзилди экан? Шуларни ўйлаб Муроднинг қони қайнарди.

Йўлдош уста ўзини қўлга олиб ўрnidан турди. Анчадан бери уларни кузатиб турган қўриқчи йигитларга юзланди.

- Йигитлар, бу объект жуда катта экан. Уни битиргунча бир йил ишлаш керак. Яна қўшимча ишчилар бўладими?

- Бир йил ишлайсизми, ярим йил ишлайсизми, бизга фарқи йўқ. Объектни тугатсанглар тўрт томонларинг қибла!

бу мавзу деярли кун ора баҳсдан бошланиб, жанжалга айланадиган бўлиб қолди.

Йўлдош уста бу жанжалларнинг олдини олишга кўп ҳаракат қиларди. Бироқ вақт ўтган сайин ишчиларининг ҳам асаблари бу шароитларга дош бермай, жиззаки бўлиб бораётгани ва унга бўйсинмай қўяётгани уни ташвишга соларди. Олдинига бу ҳолатга у кўп эътибор бермасада, кейинчалик аста-секин ўзини хижолатли ҳис қила бошлади. Негаки, бу аҳволга тушушларига бир жиҳатдан унинг ўзи ҳам айбдор эди-да! Кўпни кўрган одам бўла туриб, Муродга, Азаматга ишондику! Майли, Мурод ёшлиқ қилиб нафақат ўзини, балки уларни ҳам шу куйга тушишларига сабабчи саналар. Лекин учи? Нега у сўраб-суриштирмай, юр деса, бригадаси билан эргашиб келаверди?! Ахир шунча ҳаётий тажрибаси бўла туриб, нега энди у шу ерга келганда адашди? Ахир, топаётган пули оиласига етиб тургандику?! Нега шунга қаноат қилмай, сочига оқ оралаганда катта пулнинг ортидан қувди? Шуларни ўйлаб, Йўлдош уста ўзини койигани-койиган эди. Аммо у, бугун ҳамманинг бадавлат яшашига қонуний йўллар очилган бир пайтда, бойлик орттириш учун ҳар қандай ғайриқонуний, жирканч ишлардан ҳам тап тортмайдиган кимсалар кўпайиб кетганини қаерданам билсин! Дунёда содда ва лақмалар, ишонувчан кишилар бор экан, доимо улар қинғирлик ва алдовлар қурбонига айланиб, бойлик орттиручи фирибгарлар қўлида ўлжа бўлиб қолаверишини, қачонки ер юзида содда кишилар қолмагач, бойлар янада бой бўлиш учун бир-бирларини ғажиб ташлашини, у бечора қаерданам билсин? Ахир, бу ваҳшийликлар, йиртқичликлар азалий чангалзор қонунлари эмасми?! Дунё эса айна чангалзор эканлигини бу содда ишчи қаерданам билсин?!

Мурод ва Йўлдош уста ҳаётнинг ана шу ҳеч қаерда ёзилмаган қонунларини шу ўрмонзорларга келиб, бошларига қора кунлар тушгандагина англай бошладилар.

Аммо, шу ҳақиқатни тушуниб етиш учун қанча жабру-ситамлар, азоб-уқубатлар ва хўрликлар тортдилар. Уларга бу аянчли кунларнинг адоғи йўқдек туйиларди. Чунки ҳар куни Муродга атрофидаги йигитлар ёв қараш қилиб, сал нарсага жириллаб берарди. Ахир, бусиз ҳам у, ўзидан ўтганини ўзи яхши биладику! Бора-бора айбдорлик ҳисси уни адою тамом қилди. Оқибат соғлиғи ёмонлашиб ўзини олдириб қўйди. Кўзлари ич-ичига ботиб, бадани тарашадай суюгига ёпишди. Устига устак ҳамма ундан аламини олишга ҳаракат қилиши уни руҳий азоблар алангасида ёндиради. Унинг деярли ҳар бир куни гиди-биди билан бошланиб, бир-бирини гажиш билан якунланадиган бўлиб қолди. Мана, бир ойдирки аҳвол шу. Усталарнинг Муродни кўргани кўзлари йўқ! Улар бошларига тушаётган ҳамма азоб-уқубатлар Мурод туфайли, деб ўйлашади.

- Тортишишдан фойда йўқ, - деди бир куни Йўлдош уста ўртадаги баҳсларга нуқта қўйиб. - Биламан, ит азобида ишляпмиз. Еб-ичишимизда маза йўқ. Бирор чорасини топмасак қишдан чиқишимиз қийин.

- Нима қиламиз, қочамизми? - хавотирда сўради пакана уста.

- Эсинг жойидами, ўзи? Паспортсиз қаергаям борардик? Тупланиб қочадиган бўлсак дарров кўзга ташланадику, - деди секингина Йўлдош уста атрофга хавотирда қараркан. - Яхшиси ичимиздан чаққонроқ, рус тилини биладиган бир кишини қочиришимиз керак.

Усталар бир-бирларига қараб ўйланиб қолишди.

- Агар қўлг: тушса, ўлдиришади-ку, - деди пакана уста ваҳима билан.

- Ҳа, тўғри. Ўлдиришади. Лекин бундай азобда қўл қовуштириб ўтиролмаймизку. Шундай қилмасак ҳаммамиз бу ерда ўлиб кетишимиз аниқ, - деди Йўлдош уста масалани нақадар жиддийлигини таъкидлаб.

Усталардан ҳеч бири қочишни истамасди. Ахир бу муқаррар

ўлим эканлигини улар яхши билишарди. Шунинг учун ҳам кўнгилли бўлиб ўртага чиқишга юраклари дов беролмади.

- Қани қайси биринг шу ишни қиласан, - жиддий сўради Йўлдош уста йигитларга қараб. Ҳеч кимдан садо чиқмади.

- Мен розиман, мен қочаман, - деди Мурод қатъийлик билан.

Йигитлар унга ҳайратланиб қарашди. Очиғи Муроддан ҳеч бири бу журъатни кутмаганди. Негаки, у йигитларнинг орасида энг озғини ва кучсизроғи эди. Буни Йўлдош уста ҳам яхши биларди. Аммо Муроднинг қишлоқда қора меҳнатда тобланган чайир ва айтганини қиладиган тиришқоқ, ғурурли бола эканлигини улар тасаввур ҳам қилишолмас эди. Шу сабабдан Муродга ишонқирамай қарашди. Назарларида Мурод ҳозир қўрғондан чиқади-ю, узоққа бормай тезда қўлга тушад-и, деб унга раҳимлари келгандай қараб туришарди.

- Яхши, - деди Йўлдош уста диққат билан Муроднинг кўзларига тикиларкан. - Ҳозиргина кечки овқатни еб бўлдик. Яна икки соатлардан кейин анави барзанги йигитлар ҳам уйқуга кетишади. Фақат биттаси қўрғон атрофида ити билан айланиб юради. Шундан ўтиб олсанг, у ёғи ўрмон, кетаверасан. Йўлдош устанинг бу сўзларидан йигитлар ҳайрон бўлишди. Ҳатто Мурод ҳам. "Буни қаердан биледи", деган савол шу топда барчанинг ҳаёлида туғилгани аниқ. Ахир Йўлдош уста анчадан бери шу режани тузиб, кечалари қўрғон ташқарисидаги йигитларнинг ҳар бир қадамини кузатиб юрганини улар қаёқдан ҳам билишсин!

- Шу ердан чиқиб шаҳарга омон-эсон етиб олсам бўлди. Нима қилишни ўзим биламан, - деди Мурод ишонч билан

- Иложи борица дам олмасдан эрталабгача узоқроққа кетиб олишинг керак. Акс ҳолда нима бўлишини ўзинг биласан, ука. Бор ишончимиз сендан, - деди Йўлдош уста хорғинлик билан.

Мурод унинг сўз оҳангида анчадан бери эшитмаган меҳрибонлик ҳиссини туйди.

- Мендан хавотир олманг. Қўлга тушадиган ахлоқ йўқ!

Орадан икки соат ўтиб қўрғон девори ёнида Мурод ва Йўлдош уста бошчилигида яна икки йигит пайдо бўлди. Улар Муродни бир амаллаб баланд девордан ошириб юборишди. Бир неча лаҳзадан сўнг Мурод келишилгандек деворнинг нариги томонидан икки марта тақиллатди. Бу ҳаммаси жойида деган сўзни англатар эди.

Мурод қафасдан чиққан эркин қушдек ўрмон оралаб эҳтиёткорлик билан югуриб кетди. У энди қоронғуда оёқлари остидаги шох-шаббага ўралашиб гоҳ йиқилар, гоҳ туриб шиддат билан олға интиларди. Агар тўхтаса, худди орқасидан кимдир югуриб келиб ушлаб олаётгандек туюларди. Шу боис у, жон ҳолатда олдинга талпинарди. Мана, тонг ҳам ёришиб қолди. Аммо ўрмон ҳали-бери тугамайдигандек кўринади. Нима қилсин? Тўхтаб дам оладиган бўлса, вақтдан ютқзади. Қанчалик олдинга ҳаракат қилса, оёқлари ҳолсизланиб унга бўйсунмаётгандек эди. Ахир кечадан бери у дам олгани йўқ. Бунинг устига тонггача бир дақиқа ҳам тўхтамай югурди. У борган сари куч-қувватдан қола бошлади. Ўзини каттагина илангликдаги майсалар устига отди. Кўзини бир пасга юмди-ю, чуқур-чуқур нафас ола бошлади. Чалқанча ётиб симода сузиб юрган булутларни кўриб, энтикиб кетди. Қанийди ҳозир шу булутларнинг бир парчаси бўлиб қолсаю, Ўзбекистонга учиб кетса. Аммо унинг бу энтикиши уз.ққа чўзилмади. Орадан бир неча дақиқа ўтгач итларнинг вовуллаган овозлари эшитилди. Мурод бирдан сергак тортди. Итлар уни изини олиб келаётганига ишончи комил бўлди. Наҳотки, тутиб олишиб шу ўрмонзорда уни ўлдириб юборишса! Бу ёмон фикрдан унинг ўзи ҳам осеканиб кетди. Йўқ, йўқ! Бўлиши мумкин эмас! У шундай пелию, ўрнидан турди. Ўзини яна қалин ўрмонзорга урди.

эшигидан чиқаётганида кутилмаганда икки милиционерга рўбарў келиб қолди. Сир бой бермай уларнинг ёнидан ўтиб кетмоқчи эди-ю, ammo бўлмади...

- Тўхта! - деди сержант унинг йўлини тўсиб. Мурод атрофга бир аланглади-да, қайси томонга қочишни мўлжаллади. Бироқ бунинг сира иложи йўқ эди. "Қочганим билан қаергача борардим. Ахир ҳолсиз бўлсам. Барибир тутиб олишади", деб ўйлади у. Ёнида бир тийини йўқлигидан шу топда қаттиқ пушаймон бўлди. Пули бўлганида борми, уларни четга тортиб ҳаққини берардида, масалани ҳал қилиб қўяқоларди. Афсус! У сержантнинг буйруғига бўйсунидан бошқа илож тополмади.

- Ҳужжатингни кўрсат! - буйруқ берди сержант.

- Ҳужжати йўқ, - деди Мурод ҳам ўзини қўлга олиб.

- Шунақами? - деди сержант. - Унда бўлинмага борамиз.

Орқамдан юр!

Ноилож қолган Мурод нима бўлса бўлар, деб сержантнинг орқасидан эргашди. Улар вокзал биносидан ташқарига чиқишиб сал нарироқдаги милиция бўлинмаси томон кетишди. Бўлинмада уларни капитан қарши олди. Сержант бошлиғига ахборот бераркан, Муродни кўрсатиб, ҳеч қандай ҳужжати йўқлигини айтди.

- Ўтир! - деб буюрди капитан Муроднинг кўзларига тик қараркан. Мурод секингина кўрсатилган стулга чўкди.

- Кимсан, қаерга кетаяпсан? - сўради капитан ундан

Мурод индамади. Бор ҳақиқатни унга айтишдан чўчиди. Чунки капитан уни қаердан қочиб келаётганини билиб қолса, гўё уни ўша ёққа, ўша ваҳшийлар қўлига топшириб юборадигандай туюлди.

- Нима эшитмадингми? Гапир! - сўроққа тутди капитан яна овозини баландлатиб.

Муроднинг сукут сақлаб икки уч марта берилган саволга жавоб бермагани капитаннинг газабини қайнатиб юборди. У ўрнидан туриб столни айланди-да, Муроднинг ёнига келди.

- Нега индамайсан, соқовмисан? Қани гапир! - капитан деибийлаша бошлади. - Агар гапирмайдиган бўлсанг, ўзинга ёмон бўлади. Билиб қўй! Бир-икки йилга қамалиб кетасан!

Мурод "қамалиб кетасан", деган сўзни эшитиб сергак тортди. Тўғри-да! Ҳозир унинг тақдири шуларнинг қўлида. Ҳеч нарса айтмайдиган бўлса, чўнтагидан героин чиқди, деб қоғоз расмийлаштиришлари ҳам мумкин-ку, ахир! Ҳа, буларнинг қўлидан ҳамма нарса келади. Энди нима бўлса, булар. Бор ҳақиқатни айтишдан бошқа чора йўқ, деб ўйлади Мурод. Сўнг бўлган воқеаларни бирма-бир айта бошлади. Тошкентдан бу ерларга қандай келиб қолгани-ю, қаерларда ишлагани, кимлар уларнинг паспортларини олиб қўйишгани ва кимлар уларни кимларга қанча пулга сотиб юборгани, охири минг азобда шу ергача бир тийинсиз етиб келганини, хуллас ҳамма-ҳаммасини тўкиб солди. Ҳатто ўз ҳамюрти Азаматнинг жирканч қилмишларини ҳам яшириб ўтирмади. Капитан Муроднинг ҳаёжонга тўла ҳар бир сўзини диққат билан эшитаркан, баъзи-баъзида қоғозга нималарнидир ёзиб оларди. Ниҳоят, Мурод айтадиганини айтиб бўлди. Сўнг енгил тин олди.

- Яхши. Шунча дардинг бор экан, нега гапирмасдан асабимни қайнатдинг, - деди капитан жиддий оҳангда.

- Кечирасиз, одам алданавергач ҳамма нарсдан ҳадиксирайдиган бўлиб қоларкан. Бунинг устига қамаб қўясизлар, деб қўрққандим.

- Ҳозир айтганларингни ҳаммаси ростми?

- Рост. Мен бор ҳақиқатни айтдим, ишонинг ўртоқ капитан, - деди Мурод ялингандай бўлиб.

- Ундай бўлса, шу гапларингни ёзиб беришингга тўғри келади.

- Ёзишгаку ёзаман, лекин рус тилида бироз ғализроқ чиқиши мумкин-да, - Мурод хижолат тортгандай очигини айтди.

- Буни аҳамияти йўқ. Бизга фактлар керак. Кимни қўлида қаерларда ишладинглар, кимлар сенларни кимларга сотди.

Аниқ исми-шарифларини ёз!

Шундай деб, капитан унинг олдига қоғоз ва қаламни қўйди.

- Жойларнинг номларини билмайман. Бизни у ерларга қоронғу кечада олиб боришганди. Лекин, ўша ярамас одамларнинг исмлари аниқ ёдимда.

- Яхши. Унда нимани билсанг ўшани ёзавер, - деди капитан сегаретасини тортиб пуфларкан хотиржамлик билан.

- Кечирасиз, булар сизга нима учун керак? - хавотирланиб сўради Мурод.

- Мен сенга ёрдам бермоқчиман.

- Ростданми? - қувониб кетди Мурод. - Қандай қилиб?

- Сен ёзган ариза асосида текширув ўтказилади. Агар ҳамма фактларинг тасдиқланса, қолган дўстларинг билан уйларинга қайтасан. Тушундингми?

Кутилмаган бу гапдан Мурод довдираб қолди. Хаёлида "Наҳотки шу гап рост бўлса?! Наҳотки, ҳаммамиз уйга қайтсак?!", деган фикрлар чарх ура бошлади.

- Ҳа, нега қараб турибсан, ёз!- буюрди капитан.

Мурод хаёлини йиғиб, қувончидан терисига сиғмай, бир пасда ҳаммасини ёзиб капитанга узатди.

- Жуда яхши, - деди капитан қоғозга кўз югуртираркан.

- Энди кетсам бўладими?

- Йўқ! Сени ҳозир қўйиб юборолмайман. Қўлингда ҳужжатинг йўқ. Ким билади, балки айтганларингни ҳаммаси ёлғондир.

- Нега ишонмайсиз?! Худо ҳаққи ҳамма гапим рост, - ялинишга тушди Мурод. - Аҳволимга қаранг, уч кундан бери туз тотганим йўқ!

- Гапинг ростдир. Лекин қўлингда ҳеч қандай ҳужжат йўқ-ку?! Сен кимсан, ўзи? Балки бирор бир жинойатчидирсан? Ахир пешонангга "Бу яхши одам", деб ёзиб қўйилмаганку! Тўғрими?

Мурод лом-мим дея олмай қолди. Нима қилсин?! Ахир қўлида шахсини тасдиқловчи бир парча қоғози бўлмагандан кейин қийин экан. Қуруқ гапга ким ҳам ишонарди. У шуларни ўйларкан, жим бўлиб қолди.

- Сержант! - буйруқона чақирди капитан. Эшик очилиб хонага ҳалиги икки милиционер кириб келди. - Буни олиб бориб авахтага топшир! Кимлиги аниқлангунча ўша ерда бўлади!

- Хўп бўлади, ўртоқ капитан, - деди сержант. Сўнг Мурод томонга юраркан: - Қани тур! Кетдик! - деди.

- Ўртоқ капитан, ундай қилманг! Ахир мен кетишим керак! Ўзбекистонда мени ёлғиз онам, укаларим кутишяпти!- деди Мурод кўзларидан ёш чиқиб.

- Қанақа йигитсан ўзи, бас қил! Ахир айтдимку сенга, ёрдам бераман деб. Қолаверса, сен айтган ўрмонда қолиб кетган ўша дўстларингни ҳам уйларида кутишаётгандир. Аризанг натижа бериб қолса, балки уларни ҳам қутқарармиз, бирга кетарсан. Бироз чида-да энди, - деди капитан Муроднинг гапларидан асабийлашиб. Капитаннинг ачиниш аралаш айтган бу сўзлари унга қаттиқ таъсир қилди шекилли, боши эгилиб ҳеч нарса дея олмай қолди.

Ўша куни Мурод авахтага топширилди. У камерага кирар экан, димиққан, қўланса ҳаводан нафаси қайтиб кетди. Ичкарида ўн бештача турли миллатга мансуб одамлар бор эди. Уларнинг нурсиз ва сўлғин юзларини, аянчли аҳволларини кўриб, Мурод бу совуқ ва зах камерада ётишнинг ўзи азоб эканлигини тушунди. У нарироқда бўш турган жойга бориб ўтирди. Атрофга нурсиз кўзлари билан боқаркан, боғини оҳиста тош деворга суяди. Қаттиқ чарчаганидан бўлса керак, бироздан кейин унинг кўзлари юмилди. Киприклари остида эса, ўз тақдиридан эзилиб кетган юракнинг дарду-аламларини акс эттирувчи кўз ёшлари қотиб қолганди.

Эрта тонгдан уларни махсус машинага тиқишиб ишга

олиб кетишди. Кун бўйи оғир ишларни бажартиришди. Кеч тушгандагина худди қўйларни қўраларига қамагандай, яна уларни олиб келиб зимистон камерага тиқишди. Еб-ичишларининг тайини йўқ. Шу зайилда кўз очиб юмгунча бир ойча вақт ўтди. Муроднинг танасини кун сайин кучкувват тарк этиб борарди. Шу сабабдан у кейинги пайтларда деярли ишга яроқсиз бўлиб қолди. Қаттиқ руҳий истироб ва тушкинлик уни тамомила ўз исканжасига олиб адо-ю тамом қилганди. Нима қилсин? Ахир тирик жон бўлса! Ўзини ўзи ўлдириб ташлолмайдику! Ҳар гал шуларни ўйларкан, унинг кўзларидан шашқатор ёш сизиб чиқарди. Бу ёруғ дунёга келиб нима кўрди? Кечани кеча, кундузни кундуз демай тиришиб ўқиди, ўрганди. Қўлига магистрлик дипломиниям олди. Натижа нима бўлди? Кўпроқ пул топаман деб, онасини гапига кирмай шаҳарга келди. Қурилиш ташкилотига кириб бинойидай ишлаётган бўлсада, қаноат қилмай яна катта пулнинг орқасидан қувишни тўхтатмади. Охир оқибат фирибгарлар чангалига тушди. Ёт ерларга олиб келиб сотиб юборишларигача йўл қўйди. Ҳаммасига ўзи айбдор. Бориға шукр қилиб, тинчгина яшаганида, бундай азобли кунларга тушмаслиги аниқ эди. Энди жонига қасд қилай деса кўзига онаси, укалари кўринади. Улар Муродга бу азобларга чидашига, бу қийинчиликларни енгишига, бу ёруғ дунёда яшашига куч беради. Ҳа, у албатта уйига қайтиши, онаюзори, укаларини кўриши керак. Шу ўй-хаёллар билан у беихтиёр бошини камеранинг совуқ тошларига қўяркан, кўзларидан аччиқ ва аламли ёшлар сизиб чиққанини сезмади ҳам.

Ҳаво совиб кечалари одатдагидан ҳам салқин бўлиб қолди. Бундай пайтларда камерадаги ҳарорат ниҳоятда пастга тушиб кетарди. Шу боис ҳам, авахтадагиларнинг кўзларига кечалари уйку келмайди. Касалмандлари эса, совуқ захридан тонггача инграб чиқади. Тезроқ уфқ бўзарсаю, бу музхонадан ташқарига чиқишса. Ниҳоят, бугун ҳам зориқиб

кутилган тонг отди. Уларни ташқарига олиб чиқишди. Аксига олиб совуқ ҳаво этларни жунжиктириб юборди. Одатдагидек уларни машинага ўтқозишиб яна ишга олиб кетишди. Қурилиш объектида Мурод кейинги пайтларда цесосан юк кўтаришми, цемент қоришми, фишт ташишми, шунга ўхшаган дуч келган оғир ишларни бажарарди. Ахир тўққиз қаватли уй қурилишида баланд қаватларга лифтсиз юк кўтариб чиқишнинг ўзи бўладими? Шунинг учун ҳам Муродга юклатилган барча ишларда куч-қувват ва метин ирода талаб қилинарди. Бугун ҳам у эрталабдан ишни цемент ташишдан бошлади. Аммо тушга яқин кўзлари тиниб, ҳолсизланиб ўтириб қолди. Ўрнидан турмоқчи бўлди-ю, аммо туролмади. Боши айланиб ерга қулаб тушди. Ҳушидан кетди. Анчадан кейин кўзини очса, палатада ётган экан. Қимирлай деса, оёқ-қўлида жон йўқ. Бутун танаси ҳолсизлигидан, секин яна кўзини юмди. Энди у ҳеч нарсани ўйламасди. Тақдирига тан бериб, кўзларини юмганча ўлимига рози бўлиб ётгандай эди. Эртаси куни бир милиционер палатага кириб келди.

- Сени олиб кетишга келдим, ўзинг юра оласанми? - деди милиционер караватда чўзилиб ётган Мурод қараб.

- Қаёққа, - деди зўрға тиллари айланаркан Мурод.

- Уйингга кетасан, - деди ҳалиги милиционер унга қоғоз тутқазаркан.

- Сени аризанг бўйича текширув ўтказилди. Афсуски, кўрсатган манзилларинг ноаниқ бўлганлиги сабабли ҳеч қандай натижа бўлмади.

Мурод олдинига "Уйингга кетасан" деган хабардан қувониб, дили яйраб кетган бўлса, "Текширув натижа бермади", деган кейинги сўздан хафа бўлиб кўзларини маҳкам юмди. Унинг хаёлида "Наҳотки, уларга ёрдам беролмаган бўлсам", деган фикр чарх урарди. Бироздан сўнг, милиционер Муродни суяб ташқарига олиб чиқди. Нарироқда кутиб турган милиция машинасига уни ўтқазиб

терга ботиб, манзилни топиб борди. У ердагиларга бор ҳақиқатни тўкиб солди. Азамат ва унинг опалари Лабар, Нозиманинг кирдикорлари ҳақида батафсил ариза ёзиб, унда бу фирибгарларнинг тўлиқ манзилларини ҳам кўрсатди. Прокуратура ходимлари стулда зўрға мадорсиз, касалманд бўлса-да, журъат ва куч топиб ўтирган Муроддан зарур маълумотларни олгач, уни тезроқ касалхонага ётиб даволанишини, зарур бўлганда чақиришларини айтиб жавоб беришди. Шундан кейингина Муроднинг кўнгли хотиржам тортиб ташқарига чиқди. Бир пас идора ҳовлисидаги скамейкада ўтириб нафасини росларкан, кўз олдига Мунисанинг чеҳраси гавдаланди. Уни жуда-жуда кўргиси келди-ю, аммо бунинг иложи йўқлигидан хафа бўлиб кетди. Ахир, ўзининг бу хароб аҳволи билан унинг кўзига қандай кўринади? Нима дейди? Шуларни ўйлаб Мурод бу қароридан қайтди. Онажонини, укаларини кўришга, ўз қишлоғига ошиқди. Бир неча соатдан кейин манзилига етиб борди. Уйи дарвозасини кўриши билан юраги ҳапқириб, энтикиб кетди. Ичкарига тезроқ киргиси, онажонининг бағрига ўзини тезроқ отгиси келди. Шу хаёл билан у ҳовлига кирди. Аммо ҳеч кимни кўрмади.

- Ойижон, қаердасиз? - чақирди Мурод овозини иложи борича баландлатиб ҳовли ўртасига келаркан.

Уй ичкарисида юмуш қилиб ўтирган она бу овозни эшитиб сергак тортди.

- Муроднинг овозими? Наҳотки... - Ойниса хола ҳайратланиб бутун вужуди титраб ўзини ташқарига урди. Ҳовли ўртасида этлари танасига ёпишиб кетган қоқ суяк одамни кўриб танимади. Ҳайрон бўлиб тошдай қотди.

- Ойижон бу менман, - деди Мурод кўз ёшларини тўхтатолмай у томон талпинаркан. Сўнг бир лаҳзада етиб келиб онасини маҳкам қучди. Кўз-кўзларга тўқнашди. Дийдорлар учрашди. Она шу топда ўз боласининг фақат

омози ва ич-ичига чукиб кетган кўзларинигина таний олганди, холос!

Орадан икки ҳафта ўтиб, Мурод анча ўзига келиб кучга кирди. Шундагина у Мунисани излаб шаҳарга борди. Аммо топа олмади. Мунисанинг бундан тўрт ой олдин шаҳарнинг энг йирик дизайн компаниясига ишга қабул қилингани ва у ўз лойиҳлари билан яқинда ўтказилган республика кўрик тинловида қатнашиб ғолибликни қўлга киритгани ва ҳозир чет элда - Парижда бўлиб ўтаётган модалар кўрғазмасида ўша лойиҳаси асосида ўзбек миллий дизайни намуналарини намойиш этишда муаллиф сифатида қатнашаётганини Шоҳидадан эшитди. Мурод бу хабардан шунчалик қувониб кетдики, ҳатто қулоқларига ҳам ишонмай, Шоҳидадан қайта-қайта сўради. Сўнг гапнинг ростлигига ишонч ҳосил қилиб, бугун вужуди тўлқинланиб кетди. Ўзини бир лаҳза йўқотиб, турган жойида қотиб қолди. Унинг азобларда ўртанавериб тошга айланиб кетган қалби юмшаб, кўзларидан ёш қалқиб чиқди. Бу севинч ёшлари эди. Ҳақиқатан ҳам, Мурод яқин орада бунчалик қувонмаганди. У хурсанд бўлиб қишлоғига қайтаркан, йўл-йўлакай ўз хатоларини мушоҳада қилиб, минг бир надоматлар чекди. Пул деб ўзга юртларга бориб, оқибатда алданиб, соғлиғидан ажралиб, ярим ногирон бўлиб қайтганига, минг бора пушаймонлар чекди. Шунча йил ўқиб ақл топмаганидан афсусланиб, одам ҳам шунчалик калта фаҳм бўладими, деб ич-ичини кемириб, ўз-ўзидан нафратланиб кетди. Ахир ақлини ишлатаётган одамлар ўз бахтларини чет эллардан изламай, шу ернинг ўзидан топаётгани айна ҳақиқат эканлигини нега олдинроқ у билмади экан? Нега илгарироқ кўзини каттароқ очиб ҳаётга қарамади? Инсон фақат ўз элигагина, ўз она тупроғигагина ақл заковатини бағишлаб обрў-эътибор топишини нега у кеч англаб етди? Ахир, буларнинг ҳаммаси оддий ҳақиқат-ку! Шу нарсани олис қишлоқда яшаётган оддий бир муштипар онаси билганда, тушунганда, нега энди дипломли, зиёли

иш билан бориб турар, қайтишида эса, Муниса билан учрашиб дийдорлашар, янги лойиҳасининг хомаки чизмаларини унга кўрсатиб, узоқ баҳслашиб қоларди. Ниҳоят, орадан уч ой ўтиб, республика кўриги бўлиб ўтди. Муроднинг тинимсиз меҳнатлари бесамар кетмади. Унинг лойиҳаси биринчи ўринга лойиқ деб топилди. Ҳайъат раиси бу натижани эълон қилиб, унга "Нексия" автомашинаси калитини топшираётганида Муроднинг кўзларидан ёш чиқиб кетди. Бу қувонч ёшлари эди. Шу топда унинг хаёлини бир йилча олдин бўлиб ўтган кўнгилсиз воқеалар чулғаб олганди. Ахир, узоқ юртларда пул деб, хору-зор бўлгани, минг бир азобларга гирифтор бўлиб, охир оқибатда ярим жон ҳолатда, ит азобида уйига қайтиб келган лаҳзаларини у қандай унутди?! Ҳа, ҳар бир инсон боласи ўз ватанида азиз бўлиб, ўз бахтини ўзга юртлардан эмас, ўз юртидан излаши кераклигичи, туғилган заминини обод қилиб, фақат ўз халқи орасидагина обрў-эътибор қозона олиши мумкинлигига шу лаҳзада Мурод яна бир бор амин бўлди. Энди у, ўз лойиҳаси асосида туманида "Ёшлар спорт комплекси" ни қуради. Онажониси бўлса, бу мажмуанинг ёнидан ҳар гал ўтганида "Буни менинг ўғлим қурган", деб фахрланиб юради. Фарзанд учун бундан ортиқроқ бахт борми?! Мурод уйига ана шундай баланд кайфиятда қайтди. Ўғлининг голиб бўлганини эшитган онасининг кўнгли тоғдай кўтарилиб, кўзларида қувонч ёшлари билан уни маҳкам кучди.

- Раҳмат сенга болам! Умрингдан барака топ! Энди армоним йўқ! - деди Ойниса хола Муроднинг юз-кўзларидан ўпаркан хурсандлигини ичига яширолмай. Уларнинг уйи қувончга тўлди. Бу хушxabар бир зумда ҳамма ёққа тарқалиб, қишлоқдошлари Муродни табриклагани чиқишди.

Эртаси куни эса, Мунисаларникига совчи жўнатилиб, тўй куни ҳам белгиланди. Уларнинг тўйини туман жамоатчилиги бош бўлиб ўтказадиган бўлишди.

Хотима ўрнида

XXI асрда бутун дунё халқларини ташвишга солаётган энг жирканч иллатлардан бири одам савдоси. Бундай қабиҳ жиноятлар кейинги йилларда миллионлаб одамларнинг тақдирини чил-парчин қилди. Энг ёмони, бу иллат туфайли баъзи бир содда ва оқ кўнгил, ишонувчан фуқароларимиз устомон одамфуруш фирибгарларнинг ёлғон ваъдаларига учиб, уларга ўлжа бўлишяпти. Натижада бундайларнинг бошларига катта ташвиш-у, надоматлар тушмоқда.

Ким кимни алдаяпти, ўзи? Кимлар кимларни сотиб жирканч йўллар билан даромад топяпти? Ахир, бу ёвуз жиноятларни юртимизга четдан биров келиб қилаётгани йўқ-ку! Ўзимизнинг ваъзи фуқароларимиз қанчалик тубан ва ғайриқонуний бўлсада, харом даромадлар илинжида ўз қўшнисини, қишлоқдошини, қолаверса, ўз ватандошларини турли баҳона-ю, ширин ваъдалар билан алдаб, узоқ юртларга элтиб, тинч, осуда ҳаётларини гам-ғуссага айлантириб, уларни қул каби сотиб юборишмоқда. Шу азиз заминда улғайиб, охир оқибатда ўзбегим шаънини булғаётган бундай одамфуришларни ким деб аташ мумкин?! Ҳатто ҳайвонлар ҳам ўз галаларини ташқи хавфлардан ҳимоя қилишга ҳаракат қилишса-ю, бу кимсалар ўз юртдошларини қул қилиб сотишса, бунга чидаб бўладими? Бундай ор-номуссиз, диёнатсиз, иллат ва қабоҳат этагини тутган кимсаларни инсон дейишга ҳам тилимиз бормаиди. Бундайлардан огоҳ бўлинг, азиз юртдошлар!

*Озодлик, эркинлик бу тенгсиз ҳуқуқ,
Ҳушёр бўл, ўзлигинг қўлдан чиқарма.
Огоҳ бўл, ёндаги баъзи қузғунлар,
Сени алдарлар-у, ётга сотарлар!
Ҳушёр бўлинг, азиз одамлар!*